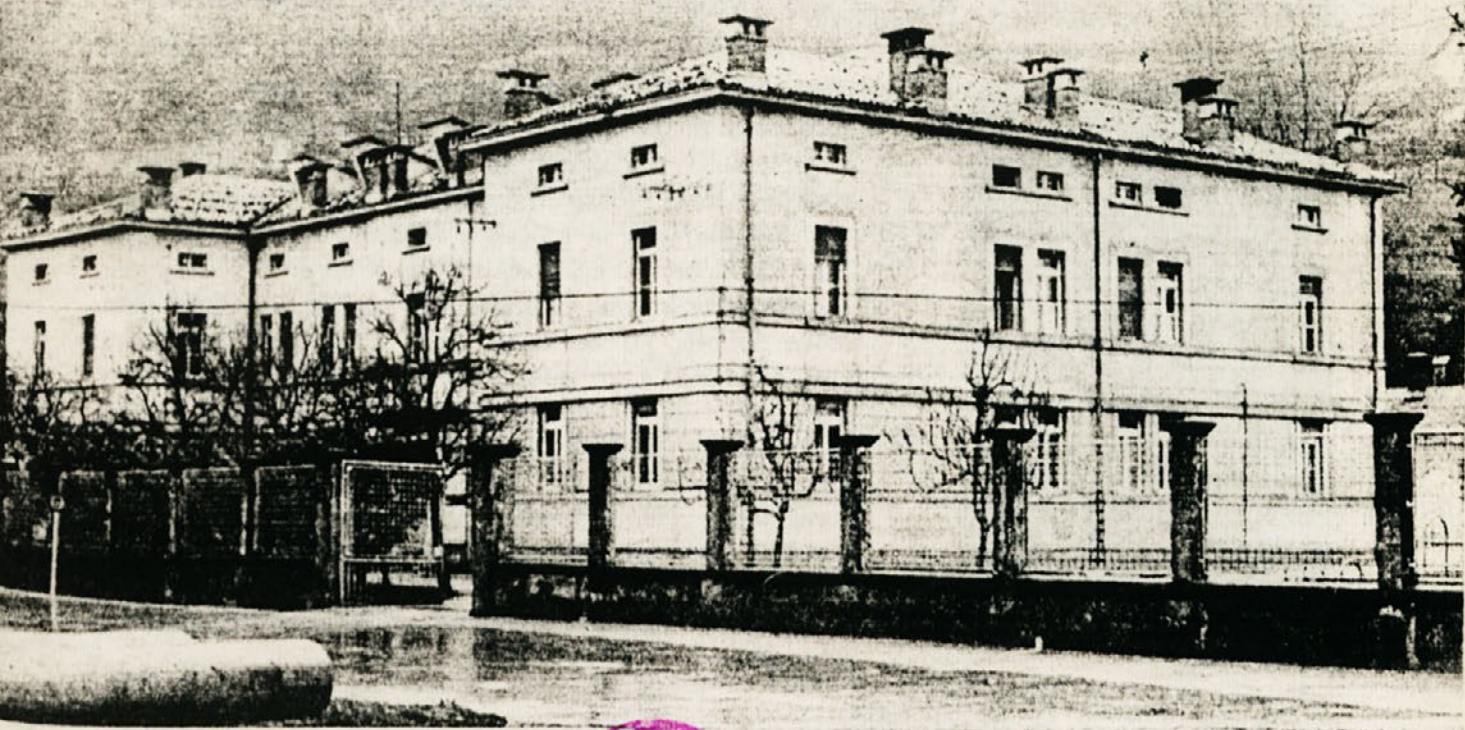

Vipavski glas

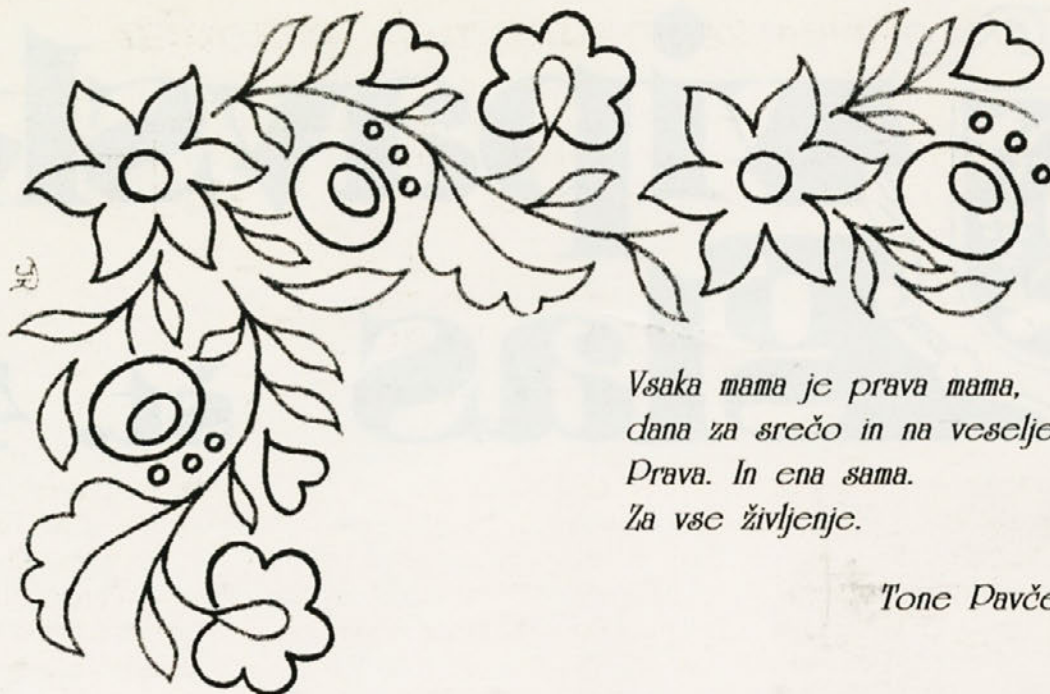
št. 40

letnik XII

marec '97

*Vsaka mama je prava mama,
dana za srečo in na veselje.
Prava. In ena sama.
Za vse življenje.*

Tone Davček

Našim mamam in ženam želimo ob prazniku materinstva, 25. marcu, obilo uspehov in zadovoljstva pri njihovem delu.

Pirhe barva

Gre za priljubljen Gasparijev motiv, ko dekleta poslikava jajca, fant pa jo pri tem opazuje in kadi pipo. Smo v »hiši«. Po stenah so visoko zgoraj obešene stare podobe. Dekle sedi pri mentrgi, na kateri je velika skleda trdo kuhanih jajc in lonček z zavrelico pražiljke, ki daje lepo rdečo barvo. Že poslikana jajca spravlja v košarico, ki jo ima na kolenih. Oblečena je praznje, saj je to delo velike sobote, ko bo treba pirhe z drugimi dobrotami nesti k žegnu. Fant udobno sedi na srčasto izrezljanem stolu, tako da se lahko z glavo nagne k dekletu in od blizu opazuje, kaj ustvarjajo njene nežne ročice. Na sebi ima gorenjski telovnik, na glavi pa obvezen klobuk s kuraž fedro. Napis spredaj »vesela aleluja« je obdan s cvetličnim vencem. Ta razglednica je dvobarvna in je bila pisana vojaku na fronto leta 1917. Kasneje je Gaspari naredil še več podobnih motivov, vendar nobenega povsem enakega.

Našim bralcem želimo vesele velikonočne praznike!

Uredniški odbor

Naslovnica

Stavba bivšega internega oddelka bolnice v Vipavi

Ob slovenskem kulturnem prazniku

Na predvečer slovenskega kulturnega praznika je bila v Vipavi proslava, kjer so se predstavili mladi z vseh ustanov in nam s petjem, recitacijami in glasbo polepšali večer. Slavnostni govornik je bil g. Otmar Črnilogar. Odločili smo se, da vam njegov govor predstavimo v celoti.

PREŠEREN - PREROK Edinost, sreča, sprava

V Jeruzalemu sem se bil zapletel v pogovor z univerzitetno profesorico Sarah. Ko sem ji povedal, da prihajam iz Slovenije, mi je brž dejala: "O, iz domovine Franceta Prešerna!" Da, vprašanje je, če Izraelci vedo za meje Slovenije, vedo pa za slovenskega pesnika.

Tedaj je tudi nanese, da smo turisti - romarji prav v Jeruzalemu praznovali Prešernov dan. Na vrat na nos je bil sestavljen pevski zbor, določeni recitatorji, ki so deklamirali Prešernove pesmi - kar na pamet; mene pa so prisilili za slavnostni govor. Nazadnje je proslava tako prisrčno izpadla, da bi bila vredna Cankarjevega doma.

In kaj Slovencem spregovoriti v Izraelu, v deželi prerokov, sem se spraševal. Pa mi je prišel navdih:

udeležencem povej, kako so se preroki zavzemali za izraelski narod, da ne bi izginil, umrl; kako so svoje ljudstvo svarili, tu in tam zaradi nezvestobe bogu Jahveju tudi hude čase napovedovali, predvsem pa v stiski bodrili, spodbujali, tolažili, jim vlivali upanje in zaupanje. Pred usodnim izgnanstvom leta 586. pr. Kr., ko je Nebukadnezar rušil palestinska mesta in porušil tudi Jeruzalem s templjem vred, so preroki ljudstvo opozarjali; že v izgnanstvu, v Babilonu pa tolažili in mu vlivali upanje na vrnitev v domovino.

Da, prerok Francè Prešeren. Njegov rojstni dan je zapisan v vrbenski krstni knjigi z datumom 3. dec. 1800, dan smrti pa v mrliški knjigi Kranja z datumom 8. februar 1849. Prerok Francè, pravi prerok, ne kak vedeževalec, ne horoskopar, ampak prerok, ki uči, svetuje, bodri, ki svari, pa tudi tolaži. Prešeren, mož, s kakršnimi zgodovina skopari. Mož, ki je Slovencem povedal, kakšna bodi njih pamet in kakšno njih srce. Mož, ki še iz groba govori, kakšno je pesnikovo poslanstvo celo pod črno rušo:

"To pévčevó srcé je," star mož tam govóri,
"ak bi biló svetníka, bi mir mu dala kri;
svetóst ne, pesmi večne mu bránijo trohnét,
ki jih zaprte v prsih je nòsil dôkaj let". (Neiztrohnjeno srce)

Da, poet Francè, ki v svet slovenski ni prišel zase, marveč zato, da bi pel in od pesmi trpel, kakor so trpeli vsi preroki Izraela in preroki sploh. Pesnik se je že v popoldnevu svojega življenja spraševal, kdo bi razjasnil temno noč, ki tare duha:

"Kakó
bit hočeš poet in ti pretežkó
je v prsih nosít al pekèl al nebó!
Stanú
se svôjega spómni, trpi brez mirú". (Pevcu)

Pet let pred črnim 8. februarjem je, menda na pobudo šembijskega župnika Matije Vrtovca, zapel Zdravljico (1844.) in s tem ustvaril najpomembnejšo slovensko politično pesem z idejami narodne osvoboditve in demokratičnosti. Državni zbor republike Slovenije si ni upal mimo nje, ko je iskal himno mlade države. Prešernov vizionarski duh pa ni gledal le do osvoboditve in do prvih svobodnih volitev v samostojni državi. Videl je tudi, kako bodo državljani naprej živeli v svobodni državi. V njih srca naj bi se vrnile "edinost, sreča, sprava". Kakor da bi bile prej te tri dobrohotne vile pregnane. Te da so temelj zdravega narodovega in državnega življenja, je mislil vrbenski Francè. V teh da bo trdnost slovenske oblasti; te da bodo vrnile slovenskemu narodu čast, ki mu gre. Pa naj zapoje Prešeren sam:

"Edinost, sreča, sprava
k nam nazáj se vrnejo!
Otrók, kar íma Slava,
vsi naj si v róke séžejo,
da oblást
in z njo část,
ko préd, spet naša boste last!" (Zdravljica)

Škoda, da teh treh vil - edinosti, sprave in sreče še ni videti na obzorju! Menda se je Slovenija res rešila enoumja in diktature. Res počasi dojemamo, da bistvo človeka ni delo, ampak nekaj drugega. Kako hudo zgrešeno je tako geslo, so v dokaz napisali na vhodnih vratih v zloglasna nacistična taborišča. Tudi tu je namreč na veliko pisalo: Arbeit macht frei - delo osvobaja. Seveda delo osvobaja, vendar le tistega, ki je že pred delom človek in človeški. In kdor Prešerna pazljivo prebira, bo spoznal, da takih nacističnih in marksističnih idej pri njem ni. V Prešernovi viziji narodova oblast in čast poganjajo iz edinosti, iz sreče občanov in iz njihove medsebojne spravljivosti.

Pa se včasih zdijo oblastniki, kakor tisti otroci, ki se igrajo vlečenje vrvi: eni (vlečejo) sem, drugi tja, dokler vrvi ne raztrgajo. Hudo je v tem, da otroci raztrgajo le vrv, politiki pa državo. O takih ni moč reči, da so Prešerna res brali.

In odkod to zlo? Ker primanjkuje srčne kulture; ne bontona, ampak srčne kulture; ker je premalo "dobrih ljudi", kakor je zapisal Francè vrbenski. Človek, ki se strogo drži bontona, je namreč sposoben tudi najgrše podlosti. Baj se je Hitler natančno držal bontona - vedno je bil čedno oblečen, spodobno da se je v družbi obnašal, da so se mu čevlji vedno lesketali, da, celo vegetarijanec da je bil. O tem, kako je bilo z njegovo srčno kulturo pa bi bilo škoda besed.

Mi pa se vprašajmo, ali bi Prešeren danes, 150 let po svoji smrti, v Slovencih našel tisto, kar nam je voščil: edinost, srečo, spravo? Bi morda ob zgražanju nad korupcijo, nad denacionalizacijo, nad 124000 nezaposlenimi, nad opuščenimi kmetijami, nad umazanim okoljem, nad zdrahami v parlamentu itn. svoji Zdravljici dodal še deveto kitico?

In odkod to nepotrebno in uničujoče zlo? V širokih množicah je predvsem opaziti nerazumljivo inertnost, ali s slovensko besedo lenivost - tako na političnem kakor na kulturnem področju. Dve generaciji sta pač zrasli v časih, ko niti v politiki niti v kulturi nista mogli pokazati ničesar drugega razen ubogljivega izvrševanja tistega, kar je bilo ukazano.

Že iz časov grških in rimskih diktatur pa je znano, da se sčasoma ljudstvo začne - kajpada iz lastne lenivosti - izgovarjati, češ, saj se ne da ničesar storiti. Kulturna in politična inercija pa napravita prostor tistemu, čemur bi rekli "fetišizacija materije", pobožanstvenje materije. Ker pa ta prej ali slej človeškemu duhu presede, na vrata družbe kaj kmalu potrka podivjana zmeda - kriminal in pogubne razvade. Fetišizacijo materije najlepše opazimo v dnevni sobi z veliko knjig lepih hrbtov in razkošnim kaminom, a je za ogrevanje potrebna še centralna kurjava. O da bi kralju Matjažu že zrasla brada, da bi se zbudil in prišel napraviti red!

Sprava naj bi bila ena od treh slovenskih vil, je mislil Francè Prešeren.

O spravi zadnje čase manj beremo, manj slišimo, medtem ko nedolgo tega ni bilo časnika,

ki se ne bi bil ukvarjal s tem vsenarodnim vprašanjem. Razlage za takšen molk so lahko takele: ali smo do sprave že prišli, ali smo nad njo obupali, ali pa smo zadevo odložili. Kakorkoli že, razmere kažejo, da Prešernovi viziji sprave še nismo ustregli in Prešernovih idealov nismo dosegli - niti na politični ravni. Poudarjam: na politični! Zakaj resnična sprava ima bolj globoke korenine. Zakoreninjena je v srcu, v srčni kulturi, ne samo v političnem bontonu.

V zvezi s spravo bi vas rad presenetil, tega ali onega celo razdražil. Povedal bi rad, kaj o spravi med ljudmi pove evangelij. Ta namreč naroča, naj prvi korak naredi tisti, ki je bil prizadet, ki je pretrpel krivico, in ne tisti, ki je krivico storil. Zavedam se, da je to pravilo skoraj grozljivo; človeku se upira: Miha je trpel krivico in sedaj naj bo prav on tudi tisti, ki prvi ponudi roko sprave; nauk je trd, treba je priznati, a drugačnega v evangeliju ni. Ko je namreč Ješua iz Nazareta spregovoril tudi o spravi, ni govoril v prilikah, marveč naravnost; njegovih misli se ne da prav nič predrugačiti:

“Če torej prineseš svoj dar k oltarju in se tam spomniš, da ima tvoj brat kaj proti tebi, pusti dar tam pred oltarjem, pojdi in se spravi z bratom, potem pa pridi in daruj svoj dar.” (Mt 5, 23.24). In kdo je v naši domovini tisti, ki naj prvi ponudi roko, kdo je krivico storil in kdo prenašal? Morda oba brata? Vsaj mladi vam bodo tako odgovorili. Z vso trdnostjo pa lahko pribijemo: dokler do tega ne bomo prišli, ne bomo ustregli ne evangeliju ne Prešernu in se ne bomo mogli ponašati s svojo srčno kulturo. Pohitimo torej, ker že tako kasnimo! In škoda, da je v Zdravljici ta kitica šele četrta, pa je tako zlepa ne slišimo, čeprav je v Ustavi republike Slovenije zapisano, da je himna Slovenije Zdravljica, očitno vseh osem kitic.

Žlahtni sad sprave je edinost, najprej edinost pod družinskim krovom, edinost na vseh poteh in križiščih življenja gor do vrhov države in domovine, zakaj en sam naredi za pol enega, dva pa za tri. Kako silnega pomena je za družbo edinost, so se zavedali že antični Rimjani. Rekali so, da iz edinosti celo majhne reči postajajo velike, nesloga pa velike uničuje, da je sloga državljanov najtrdnejše obzidje. Vsepovsod po obširnem imperiju so gradili templje v čast boginji Slogi. Kapelico sloge ali edinosti bi bilo najpoprej treba postaviti v parlamentu. Toda kaj! Za edinost je treba zelo veliko srčne kulture.

Kako vzvišena, kako visoko je boginja edinosti, kako veliko srčne kulture mora imeti tisti, ki jo skuša doseči, nam dokazuje že davno od rabe odrgnjena krilatca o “bratstvu in edinosti” bivših jugoslovanskih narodov. Zlaganost krilatice se je kakor domine, kakor hiša iz kart takorekoč čez noč sesula. Pravzaprav se niti ni sesula, le presenečeni smo nekega jutra vstali in spoznali, da “bratstva in edinosti” nikoli ni bilo. Kakšna grozljiva zver krvavega obračunavanja se je na istem mestu razpasla, o tem pa ni še treba govoriti. Upravičeno pa pričakujemo, da se bo edinost kmalu napela čez nebo mlade Slovenije, da “ne vrag, le sosed bo mejak”.

Dokler ne bo več srčne kulture, tudi edinosti ne bo in kultura bo bolehalo za srčno astmo. Kadar se namreč mediji kaj več posvetijo kulturi, takrat se brez koledarja zavemo: aha, prvi teden februarja je, Prešernov dan se bliža. Potem pa zopet sledi 365 dni zatišja. Podobno se obnaša država, edini mecen kulture: vsa druga ministrstva imajo prednostne žetone, minister za kulturo pa čaka in se dolgočasi v čakalnici. Pa še temu se, ko pride na vrsto za predstavitev, zareče in izjavi, da je za kulturo bolj koristen dober gospodarstvenik kakor dober kulturnik; še več, svoje besedovanje okuži s tujkami, kakršna je Betontanc. Pa je vendar prav kultura in samo kultura tisto, po čemer prepoznamo slovenstvo v zgodovini in samo po njem se bomo kot lasten narod prepoznavali tudi v prihodnosti. Kulturo bo treba z odstavnega pasu prepeljati na vozni pas, če že ne na prehitevalni.

Ne smem zamolčati velikega kulturnega dogodka v Sloveniji, namreč slovenskega standardnega prevoda Svetega pisma. Novi prevod lahko brez občutka prevzetnosti postavimo zraven Dalmatinove Biblije iz leta 1584. Deset ali še več prevajalcev ga je pripravljalo 15 let. Toda o tem naj raje spregovori filozof dr. Edi Kovač:

“Drugo osebnost leta (1996) za Slovence iščem v svetu kulture. Slovenci smo postali narod in ostajamo to, kar smo, zaradi svoje kulture. Tudi naša državnost ne bi nastala in ne bi imela smisla, če bi izgubili svojo kulturno identiteto. In kaj je temelj našemu kulturnemu ustvarjalnemu duhu, ki nam je vendar omogočal, da smo se izvili iz zgodovinskih zapletov,

tragičnih dogodkov in zagat? To je knjiga." Zato išče, za nas kulturno najpomembnejšo knjigo, ki je v tem letu izšla. To je najbrž res knjiga vseh knjig, Biblija. Slovenci smo s prvim prevodom Biblije stopili iz ustne v pisno kulturo in bili smo med prvimi v Evropi. Novi prevodi in izdaje Biblije, pa naj je bila to Japljeva, Wolfova ali takoimenovana mariborska izdaja, so za nas v zgodovini vedno predstavljali izziv, in sicer duhovno kulturni izziv, hkrati pa tudi etičnega in religioznega. Ne vemo, kakšen odmev bo imel novi prevod, koliko bo vznemiril naše ustaljene navade in nas pognal k novemu razmisleku. Vsekakor pa si Biblije danes ne lastijo več samo kristjani in še manj samo katoličani ali protestantje. H knjigi življenja pristopa iz svojega zornega kota vsak humanist.

"Edinost, sreča, sprava!"

Otmар Črnilogar

PREŠEREN KOT ČLOVEK

Dr. France Prešeren je bil po postavi prej velik kot majhen. Pet čevljev merim, palcev pet, je večkrat rekel sam o sebi. Do tridesetega leta je bil zelo vitke postave, pozneje se je začel debeliti, tako da je bil proti štiridesetemu letu precej obilen, zadnje čase pa celo debel. Čeravno kmečki sin, je imel prav majhno nogo in elegantno, mehko roko. Glavo so mu pokrivali temni, skoraj črni, zelo gosti, voljni lasje, ki so se močno svetili; nosil jih je navadno zelo dolge, kar se mu je zelo lepo podalo, zadnja leta so mu nekoliko osiveli. Imel je visoko in široko, prav belo čelo, pod gostimi plavimi obrvmi so se mu živo svetile male, sive oči, ki so imele čudno moč: v obraz povedati mu resnice ni bilo lahko. Kadar je bil slabe volje ali zamišljen, je bil njegov pogled truden, kalen, brez svetlobe. Nos je imel dolg, usta majhna, ustnice nežne in zgornje ustnice so nekoliko molele čez spodnje. Posebno značilna za njegov obraz je bila poteza okrog ust, ki je izdajala neko prisrčno dobroto, prijaznost in ljubeznivost. Gladko obrit obraz je bil dolgoličen, okrogel in zdrave barve. Prava posebnost Prešerna je bila, da se je rad debelo šalil in se mu je to, kar je imel na jeziku, že prej bralo na obrazu: ustnice so se mu gibale, oko se mu je svetilo, ves obraz je prerokoval, da bi rad kaj povedal in se ni upal, zlasti v ženski družbi ne, ker ni vedel, da ne bodo njegove besede navzočih morda žalile. Kadar je bil jezen in slabe volje, je hodil zelo hitro - počasnega koraka sploh ni imel. Vedno je nosil cilindar in temno obleko, seveda po takratni noši navadno frak, včasih celo nekoliko zanemarjen. V svetli obleki ga niso nikoli videli. Pri uri ni nikoli nosil verižice, ker je rekel, da se to svobodnemu možu ne spodobi - tudi če je zlata, ne.

Govornik naš pesnik ni bil: od rojstva je imel napako, da je nekoliko jecljal, posebno prvo besedo je težko izgovoril. Če pa je prišel v ogenj, so mu besede letele iz ust, kakor na lep sončni dan čebele iz panja. Če Prešernova zgovornost ni bila velika, je bila toliko večja in silnejša njegova duhovitost in prav ta je vzrok, da Prešerna ni mogel nihče pozabiti, kdor je bil kdajkoli v njegovi družbi. Prešeren je bil eden tistih hitromislečih, silno nadarjenih in bistroumnih ljudi, ki v vsaki izgovorjeni besedi, v vsakem položaju, najde zanimivo stran, ki je navaden človek ne vidi. V njegovih ustih se je vse spremenilo v verz, dovtip, sarkazem, ironijo. Kar je imel na jeziku, kar mu je prišlo na misel, je povedal na vsa usta - zdaj hitro, zdaj počasi, zamolčal ni ničesar. Govoril ni veliko; če mu družba ni bila po volji, je celo molčal. V prijateljski družbi pa je bil rad vesel, toda ne preglasen. Kadar pa je odprl usta, so ga vsi navdušeno poslušali.

Tako je dr. Franceta Prešerna, največjega slovenskega pesnika in tvorca slovenske umetniške besede, opisal v Zvonu 1879. leta jezikoslovec, književnik, kritik in pisec prve slovenske literarne zgodovine Fran Levce.

T. Frantar

VIPAVSKI GROF TADEUS LANTHIERI NA SLAPU

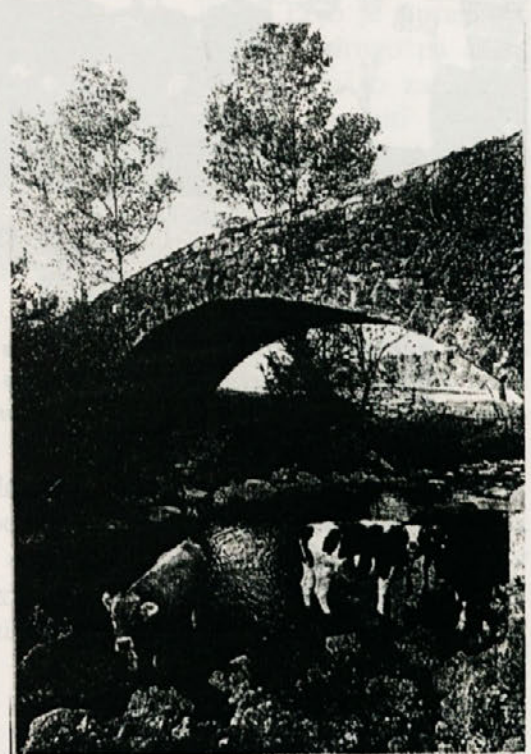
Vipavski grof Tadeus Lanthieri je bival v gradu na Slapu in je na tamkajšnjem pokopališču tudi pokopan. Kot vse kaže, mu je to okolje ugajalo: miren kraj, kmetijstvo, sadovnjaki, vinogradi, znani daleč naokrog po dobrem vinu. Vipavski grofje Lanthieri so bili lastniki večjega dela tukajšnjih zemljišč, upravljali so tudi z velikim delom gozdov.

Glavna pot od vipavskega gradu na slapenskega je potekala čez Podstaje. Druga pomembna pot se je vila po ovinkih s Planine sv. Pavla do Majarije* in je tam, kjer danes stoji župnišče, peljala do cerkve ter v graščino. Ta pot je bila še iz tistega časa, ko so imeli slapenski grad in Sv. Pavel - Planino v posesti Malteški vitezi. V bližini te poti so našli rimske novce, kar dokazuje, da so se tu zadrževali Rimljani. Na Slapu in okolici so bili takrat številni vinogradi in sadovnjaki, to nam potrjuje pozneje ustanovljena prva tovrstna kmetijska šola vojvodine Kranjske, ki je bila ustanovljena prav v tem gradu. Grof Lanthieri je dal Kranjski deželi 1873. leta v ta namen v najem grad in del zemljišča za petindvajset let.

Vipavski grof Tadeus Lanthieri je pomagal Tržanom in Slapencem, da je bil zgrajen enoločni most čez Močilnik. Na mostu je bilo na plošči vklesano, da je imenitni mojster Anton Trošt **“STURU TA TRDNI MOST SKUSI SHPESHE KOM. SLAPENSKIGA IENU POMUZH GR. IPAUSKIGA GOSPUDA TADEUSA LANTHIERIJA...”** (Ta trdni most je zgradil na stroške slapenske soseske in s pomočjo gospoda grofa vipavskega, Tadeusa Lanthierija...). To je le del napisa na plošči, ki ga bom v prihodnje podrobneje opisal. Most stoji skoraj dvesto let, in čeprav se dviga na jelševih pilotih, ki so ob robu temelja še vidni, mu zob časa še ne more do živega.

Na sredini slapenskega pokopališča stoji piramidasti nagrobni spomenik Tadeusu Lanthieriju. Nad ploščo z besedilom je Lanthierijev grb, razdeljen na štiri polja: na zgornjem polju levo in spredaj desno je upodobljen lev; desno zgoraj in levo spodaj pa je polmeseč in po tri šesterokrake zvezdice, dve zgoraj in ena spodaj, pod polmesecem. V sredini pokriva vsa štiri polja avstro-ogrski državni grb z dvoglavim orlom. Skupni grb je okrašen in na vrhu pokrit s krono. Na plošči je vklesan napis v latinščini:

**THADDEO CLEMENTI COMITI DE LANTHIERI A PARATI -
CO BAR. VIP. DE SCHOENHAUS FALCONUM MAGISTRO
IN DUCATU CARN. ET GORITIAE POSSESSORI DOMINI
ORUM FIDEICOMMISSORUM VIPACC. RIFENBERG
STIAC. ETC 28. MAJI 1866 AETATIS SVAE AN-
NO 50 DEFUNCTO EN INFLAGRANTI CHARITATE PO
SUIT MONUMENTUM HOC.
HELENA COM DE LANTHIERI UXOR UNA CUM FILIO
CARLO FRID. COMITE FILIAOUE CLEMENTINA BARO-
NESSA DE DRECHSEL DENISTETTEN.**

Ta trdni most čez Močilnik je s pomočjo vipavskega grofa Tadeusa Lanthierija zgradil 1803. leta Anton Trošt s Slapa

V prevodu se glasi tako: Tadeju Klemenu, grofu **de** Lanthieri, polnopravnemu vipavskemu baronu, **de** Schonhaus Falconum, vitezu na Kranjskem in Goriškem, posestniku, izvršitelju oporok v Vipavi, Rifenbergu in Štjaku itd., ki je 28. maja 1866. v svojem 50. letu starosti preminil, je v goreči ljubezni postavila ta spomenik.

Soproga grofica Helena **de** Lanthieri, skupaj s sinom Karlom Friderikom in hčerjo baronico Klementino **de** Drechsel Denistetten. („De“ je latinski predlog: s, z, od, iz itd. in stoji pred plemiškim naslovom.)

To besedilo je iz latinščine prevedel prof. Otmar Črnilogar.

V slapenski cerkvi je imel grof Lanthieri svojo kapelo, okrašeno s freskami, ki jih je

Posnetek ob priliki proslavljanja 25. obletnice ustanovitve gasilskega društva v Vipavi, v sredini z odlikovanji na prsih je zadnji grof Karel Friderik Lanthieri. Dekleta in žene so oblečene v vipavskih narodnih nošah, možje pa v gasilskih uniformah

naslikal naš znani slikar Franc Jelovšek. Te umetnine je ustvarjal 1758. leta, v istem času, kot v župni cerkvi v Vipavi. Verjetno je grof Lanthieri denarno podpiral ta dela, ki so bila vezana na isti čas. Slikar Valentin Metzinger pa je za kapelo 1754. leta naslikal podobo sv. Notburge, ki še danes krasi župno cerkev na Slapu.

Potomci grofa Karla Lanthierija so Slapencem po prvi svetovni vojni prodali grad in zemljišče; to je segalo daleč naokrog vse do Kujnev in Majerije. Grof Karel Lanthieri je bil že prej v denarni stiski, saj se je 1902. leta zadolžil pri vipavski hranilnici za znesek 40.000 goldinarjev. Torej ni nič čudnega, da so njegovi

nasledniki svojo posest na Slapu prodali. (Tokrat je bilo malo denarja, tako da so grad in zemljišče prodali poceni.) Grad je bil po vojni močno poškodovan, v njem so namreč bivali v prvi vojni avstrijski, nekaj časa po vojni pa italijanski vojaki. Grad je kupil Rudolf Ferjančič, ki je pred tem bival na Erzelju. Tedaj je bila inflacija zelo velika, tako da si je za ves denar od prodanega gradu in zemljišča, grofov sorodnik ob prihodu na Dunaj, lahko kupil samo klobuk.

Zadnji oskrbnik gradu in posestva na Slapu je bil do prodaje Gvardijančič**, ki je bival v gradu.

S tem se je končalo obdobje fevdalne gosposke, za tem je prišlo do prve svetovne vojne, po vojni pa priključitev k Italiji; toda ta nova doba ljudem ni prinesla zadovoljstva.

Franc Cerovšek

Op. pisca:

- *Majerija - iz besede majer, oskrbnik, upravnik fevdalnega posestva; današnje ime razkriva, da je v njem bival oskrbnik grofovega posestva

- **Gvardijančič - iz besede gvardijan, čuvaj, podobno kot majer; Gvardijančič je vzdevek, kajti priimki so nastali na podeželju šele v 15. in 16. stoletju.

BOLNICA V VIPAVI

Mlajši krajanji Vipave, pa tudi večina starejših, vedo malo ali nič o bolnišnici, ki je po drugi svetovni vojni slabih 20 let delovala v Vipavi. Zato je nastal naslednji zapis.

Prostor, kjer stoji danes Center za usposabljanje invalidne mladine, je bil najprej nenaseljeno pobočje dela Vipave - Stara gora. Položno pobočje hriba je takrat segalo do ceste - seveda še makadamske. Ko so pričeli graditi cesto čez Police, ki jo imenujemo tudi "nova cesta", so potrebovali material za nasip. Del tega materiala so kopali tam, kjer je danes sprednji del stavbe Centra za usposabljanje invalidne mladine in Vrčonova hiša. Večji del materiala pa so vozili iz kamnoloma in nekaj iz hudournika Bela. Graditev ceste je potekala od leta 1934 do 1936.

Na prostoru, od koder so odpeljali material za gradnjo ceste, je bila leta 1936 (v času italijanske oblasti) zgrajena stanovanjska stavba za družine italijanskih oficirjev. V stavbi je bilo osem družinskih stanovanj. V neposredni bližini te stavbe pa so leta 1938 Vrčonovi zgradili svojo hišo.

Po kapitulaciji Italije (8. septembra 1943), ko se je italijanska vojska umaknila, je ostala stanovanjska stavba oficirjev začasno prazna, občasno pa jo je uporabljala nemška vojska. V začetku marca 1945 so prišli v Vipavo četniki. Bilo jih je okoli 200 in zasedli so privatne hiše in tudi stanovanjsko stavbo prejšnjih italijanskih oficirjev. V njej

so imeli - po pripovedovanju krajanov - bolnico. Četniki so se iz Vipave umaknili pred prihodom partizanskih enot 30. aprila 1945.

V bojih za Trst, v začetku maja 1945, je padlo okoli 50 borcev, nad 120 pa je bilo težje ranjenih. Ranjence so namestili v prostorih današnje osnovne šole v Dutovljah in v Lipici, od tu pa so jih premestili v Sežano, kjer je nastala vojaška bolnišnica. Vojaška bolnišnica je bila tudi v Tržiču (Monfalcone) in v Gorici, kamor so prepeljali ranjence iz bolnic Franja in Pavla.

Na pritisk zahodnih zaveznikov je bilo Slovensko Primorje po končani vojni razdeljeno na dve coni - A in B, ki ju je delila Morganova linija. Prvo je upravljala Zavezniška vojaška uprava, drugo pa JLA. Enote Jugoslovanske armade so zato morale do 12. junija 1945 zapustiti Trst in Gorico in se umakniti iz cone A, ki je ostala pod anglo-ameriško vojaško upravo. Tako je ostalo onstran meje v coni A

Dr. Derganc leta 1945 na Predmeji

Slovensko Primorje in Istra 1945-47

okoli 1500 bolniških postelj, na naši strani pa ni nobene. Ta del Primorske - cona B - se je znašel še v slabšem položaju kakor v času NOB. Začeti je bilo treba popolnoma znova. V tem času sta delovali majhni bolnišnici v Postojni in v Idriji. Na območju severne Primorske, od Vipavske doline do Tolminske, pa ni bilo nobene. V začetku junija 1945 so bolnišnico iz Sežane preselili v Veliki otok pri Postojni. Goriško vojno področje se je z evakuacijo v cono B preselilo v Vipavo in preimenovalo v Vipavsko vojno področje. Sanitetni refe-

rent je postal dr. Aleksander Gala - Peter, njegov pomočnik pa je bil Vinko Mozetič. V goriško vojno bolnico je bil poslan tudi partizanski zdravnik dr. Franci Derganc, ki je v času NOB operiral in zdravil ranjence na področju Trnovskega gozda. Spremljal je tudi ranjence iz Gorice v Vipavo; od tu so pripeljali tudi nujno potrebno sanitetno opremo. Odhod iz Gorice je bil takrat za zdravstvene delavce eno največjih razočaranj, kot piše dr. Derganc v svojih spominih. V Vipavi so ranjence namestili v stanovanjski stavbi nekdanjih italijanskih oficirskih družin, ki je bila za bolnišnico še najbolj primerna. Selitev so opravili v noči na **12. junij 1945**. Od tega dne je v Vipavi delovala **vojaška bolnišnica**.

5. avgusta 1945 pa je bila iz vojaške bolniške ustanove ustanovljena v Vipavi **civilna**

Primarij dr. Franc Žvanut

bolnišnica s kirurškim oddelkom, ki je imel 44 bolniških postelj in internim oddelkom s 40 posteljami. Kasneje je dobila naziv Splošna bolnica Vipava. Tako je v zasilno preurejeni stanovanjski stavbi dobila sedež bolnišnica s 84 posteljami. Ta datum se šteje kot dan ustanovitve severnoprimske bolnišnice.

Prvi upravnik bolnišnice in obenem predstojnik kirurškega oddelka je postal kirurg dr. Franc Žvanut, ki je bolnišnico vodil do leta 1948, ko je bil na to mesto imenovan primarij dr. Ivan Peršič. Bolnišnico je vodil do pripojitve k Splošni bolnišnici Gorica. Predstojnik internega oddelka v bolnici je bil primarij dr. Marjan Rozman.

Kirurški oddelek

Prostori kirurškega oddelka so bili neprimerni,

pogosto brez vode in elektrike. Stavba je sicer že imela vodovodno napeljavo, čeprav je v tem delu Vipave ni bilo, ker so bile cevi speljane iz južne vojašnice. V zimskem času pa je voda v ceveh zamrznila, ker niso bile položene dovolj globoko v zemljo. Tako je bilo osebje večkrat prisiljeno voziti vodo v sodčkih na vozičkih iz izvira Vipave - Podlipca. Zaposlene v kuhinji pa so hodile prati tudi solato k izviru pri Rodmanovi hiši (Vojkova ul. 25). Za pranje perila še ni bilo pralnih strojev, zato so perice hodile vsak dan prati perilo v reko Vipavo pod Furlanovo hišo.

Operacijski prostori so bili neprimerni, okna so bila enojno zasteklena in pozimi ob burji pogosto polna snega. Kljub težkim pogojem dela: pomanjkanje instrumentarija, aparaturne in strokovnega kadra, je dr. Žvanut z instrumentarko in 5 bolničarji, ki so bili skupni za kirurški in interni oddelk, organiziral delo oddelka, oskrboval vse nujne kirurške, ginekološke in otološke (ušesne) bolnike, obenem pa opravljal tudi druge kirurške posege, npr. operacije kile, golše, želodca in druge. Pri večini operacij je uporabljal lokalno anestezijo, po potrebi pa splošno narkozo, ki jo je dajal bolničar. Pri operativnih posegih je asistiral bolničar, često pa tudi internist, ki je tudi samostojno opravil več nujnih operacij.

Oba zdravnika sta vzgajala osebje med tekočim delom in s tečaji. Primarij dr. Peršič je nadaljeval začeto pionirsko delo. Bil je odličen splošni kirurg, izpopolnjeval se je v Parizu za operacije prirojenih napak ustnic, čeljusti in žrela ter je dosegal lepe

Primarij dr. Avgust Špacapan

Od leve proti desni : sedita primarij dr. Ivan Peršič in dr. Ciril Šubic, stojijo Marica Princes, Vika Andlovic, Ivica Bolčina in Elčka, zadaj stojita Stane Črnilogar in Mirko Košuta

uspehe že pred prihodom v Vipavo; tu je začel uspešno operirati tudi te deformacije. Kirurška ekipa je hodila po potrebi operirat še v Postojno in v bolnišnico za tuberkulozo v Senožeče. Operirali so tudi prelome stegneničnega vratu v rentgenskih prostorih, fiziološko raztopino so kuhali sami, konzervirano kri pa hladili v bližnji reki Vipavi.

Postopoma se je oddelek personalno krepil in si pridobil ugled pri bolnikih. V letu 1949 se je zaposlil na kirurškem oddelku dr. Avgust Špacapan, ki je že prej za krajši čas nadomeščal odsotnega kirurga. Število operacij se je začelo večati. Bolniško stavbo so postopoma adaptirali, uredili so mrtvašnico, kuhinjo, na podstrešju pa sobe za bolnike in tako povečali število postelj. Težavno pa je bilo delo bolničarjev, ki so morali na rokah nositi bolnike iz sob na podstrešju v pritličje in obratno, ker ni bilo prostora za nosila niti dvigala. Prva leta je tudi delovni dan zaposlenih trajal od jutra do večera.

Leta 1955 in 1956 se je število zdravstvenih delavcev povečalo in število postelj je doseglo 59.

Ob 10-letnici obstoja bolnišnice je predstojnik kirurške klinike v Ljubljani prof. dr. Božidar Lavrič pohvalil strokovnost oddelka in uspehe, ki so jih dosegli v tako težkih pogojih.

Interni oddelek

Svoj obstoj je oddelek upravičil takoj ob ustanovitvi, ko je izbruhnila v okolici

Ajdovščine epidemija trebušnega tifusa. Že avgusta in septembra je bilo na internem oddelku hospitaliziranih 28 bolnikov s trebušnim tifusom. Oddelek je bil ob ustanovitvi skromno opremljen z diagnostičnimi pripomočki. Opravili so lahko le osnovne laboratorijske preiskave, rentgenske preglede in slikanja pa je opravljala bolnica JLA v Postojni. Spomladi 1946 je bolnica dobila rentgenski aparat na vodno hlajenje in vojaški prenosni rentgenski aparat za slikanje. Ker ni bilo usposobljenega rentgenskega pomožnega osebja, sta vse posle pri rentgenskih pregledih opravljala

zdravnika, kirurg in internist sama. Spomladi 1946 so v sklopu internega oddelka že ustanovili protituberkulozni dispanzer, ki je zajemal goriško območje cone B slovenskega primorja, brez idrijskega področja. Nekaj časa je deloval tudi za koprsko območje. Ta dispanzer je deloval do ustanovitve dispanzerja v Ajdovščini leta 1949.

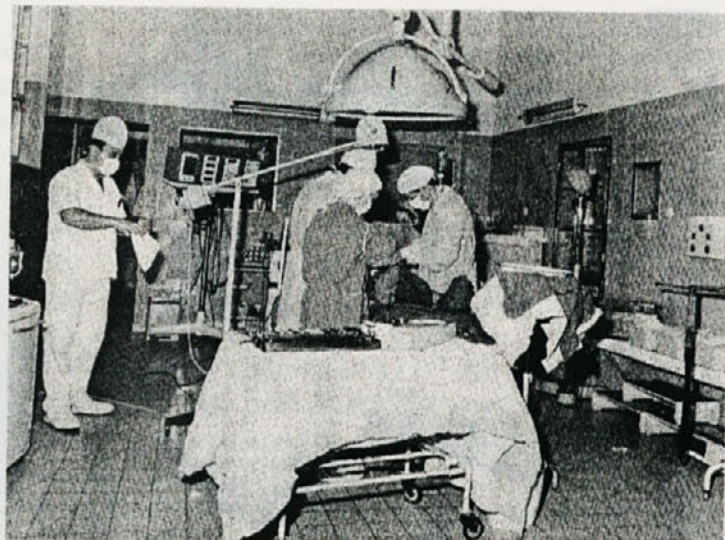
Opremo internega oddelka so polagoma dopolnjevali. Izpopolnila se je laboratorijska diagnostika, posebno še leta 1948 z nastavitvijo medicinskega laboranta in kasneje biokemika.

Po ustanovitvi Splošne bolnice Vipava je bila v Ajdovščini oktobra 1945 ustanovljena infekcijska bolnišnica s 33 posteljami. Vodil jo je dr. Angel Kralj, specialist za nalezljive bolezni, do februarja 1947. Po njegovem odhodu so bolnišnico začasno vodili zdravniki Zdravstvenega doma Ajdovščina. Z odločbo Okrajnega ljudskega odbora Gorica z dne 15. marca 1950 je bila infekcijska bolnišnica združena s Splošno bolnico Vipava, vendar je še naprej poslovala kot samostojni oddelek. Tedaj je združena bolnišnica, ki je štela 117 bolniških postelj, sprejela na zdravljanje že 2411 bolnikov.

Dva zdravnika v Vipavi in eden v Ajdovščini so morali v začetku opravljati vse delo in, kar je bilo še najtežje, za posamezne medicinske naloge so morali usposobiti osebje, ki je bilo skoraj izključno laično. Še leta 1955 je imela bolnišnica samo 3 medicinske sestre s srednjo izobrazbo, poleg določenega števila bolničarjev, ki so morali

opravljati tudi zahtevnejša opravila. Delo v prvih povojnih letih je bilo izredno naporno, sredstva za delo so bila zelo majhna, bolnišnica je delovala skoraj brez ustrezne opreme, prostori so bili večinoma samo provizorno urejeni. Vendar so delavci z velikim čutom odgovornosti premagovali in premagali začetne težave ter tako prispevali velik delež pri zdravljenju prebivalstva in pri rasti ter razvijanju bolnišnice in njenih dejavnosti.

Operacijska ekipa na delu

Rentgenološka služba

Rentgenološki oddelek je bil leta 1945, tako v pogledu prostorov kot rentgenskih aparatov, zelo skromen. Na razpolago je bil samo en dvoventilski aparat z dvema delovnim mestoma, kateremu se je v poznejših letih pridružil tomograf (aparat za globinsko slikanje organov) in en prenosni aparat za slikanje v operacijski sobi in v bolniških sobah. Oba aparata sta bila že stara in zaradi tega potrebna neprestanih popravil.

Rentgenološki oddelek je imel na razpolago samo dva prostora v pritličju stavbe, in sicer prostor, kjer je stal veliki aparat z obema delovnim mestoma, in oddaljeno majhno in neventilirano temnico na koncu pregrajenega glavnega hodnika.

Kot prvi strokovnjak je bil leta 1949 nastavljen rentgenski tehnik Franc Vidic, kateremu je bil v pomoč do leta 1950 bolničar Lojze Marušič, ki se je delu

rentgenskega tehnika priučil. Franc Vidic je odšel leta 1956, zamenjala ga je Vida Kosovel, rentgenski tehnik. Istega leta je pričel prihajati v Vipavo dvakrat tedensko prvi visoko kvalificiran strokovnjak iz Ljubljane, rentgenolog dr. Stanko Jereb. Po preselitvi oddelka kirurgije v Šempeter je moral rentgenolog opravljati svoje delo trikrat na teden v Vipavi in trikrat tedensko v Šempetru.

Laboratorijska služba

Ob ustanovitvi bolnišnice so delo te dejavnosti opravljale sestre pod nadzorstvom zdravnikov. Vrsta preiskav je bila tedaj zelo majhna. V glavnem so te bile urinske (pregled seča - vode) in hematološke (pregled krvi). Vendar se je služba razvijala dalje, opravljala je tudi nekatere biokemične preiskave. Leta 1963 je prevzel laboratorijsko delo inženir kemije, pomagalo mu je že šest sodelavcev s srednješolsko izobrazbo.

Vsa povojna leta so si zdravstveni delavci in tudi drugi organi nenehno prizadevali, da bi splošna bolnišnica v goriški regiji dobila potrebne namensko grajene prostore, s čimer bi lahko v popolnosti razvila svojo dejavnost. Okrajni ljudski odbor Gorica je 29. septembra 1956 sprejel odločitev, da se ustanovi Splošna bolnišnica v Šempetru pri Gorici. Bolnišnični prostori so bili nameščeni v zasilno preurejenih stavbah, od katerih ni bil nobeden namensko grajen za potrebe bolnišnice.

Stopnišče internega oddelka je tudi čakalnica

Iz Vipave se je nato 16. decembra 1956 preselil v Šempeter oddelek za kirurgijo in dobil 95 postelj. Interni oddelek, ki je ostal še v Vipavi, je tako dobil več prostora. Delo z bolniki je postalo boljše, težavno pa je bilo delo zaradi precejšnje oddaljenosti kirurškega oddelka.

Aprila 1964 se je tudi interni oddelek preselil v Šempeter pri Gorici, v zasilne prostore. Začeta novogradnja bolnišnice je le počasi napredovala.

Republiški sklad za šolstvo je stavbo bolnišnice v Vipavi odkupil in dodelil Zavodu za usposabljanje invalidnih otrok, ki so bili do takrat v Stari gori pri Novi Gorici. Ker

je bila stavba v zelo slabem stanju, so potekale adaptacije do septembra 1965, ko je Zavod pričel z delom. O delu Zavoda oz. Centra za usposabljanje invalidne mladine pa je obširen zapis v Vipavskem glasu št. 35 - december 1995.

Vera Poniž

Viri:

- Zbornik ob 30. obletnici Splošne bolnišnice dr. Franca Derganca Nova Gorica v Šempetru pri Gorici 1945 - 1975
- Dr. Franci Derganc: Okrvavljena roža (Spomini partizanskega zdravnika)
- Ustna pričevanja nekaterih krajanov Vipave in zaposlenih v bolnici

VIPAVA IN VIPAVCI V OGLEDALU BLEIWEISOVIH NOVIC

Drugo nadaljevanje

V petdesetih letih prejšnjega stoletja je dopisovanje Vipavcev v Novice skoraj zamrlo, le na vsakih nekaj let se je kateri oglasil v njih. Prva drobna vest po letu 1850 je bila objavljena v 55. listu Novic 9. julija 1853 (takrat so uporabljali že evropska imena za mesce):

Iz Vipave 1. julia. V. Terta večidel dobro letino obeta, posebno v nogradih na bolj južni in jutrovi strani. Od kakšne posebne bolezni se dosihmal, kolikor je meni znano, nič ne kaže, da bi nas strašilo. Sena je veliko; drugi sadeži so lepi, pa nekoliko kasneji memo družih let. Vročina je nekatere dni taka, da delavci zamoremo komaj pod milim nebom sterpeti. - žalostni smo, da zgubimo občno spoštovanega gosp. dr. Tomšica, c. k. svetovavca deželne sodnije, ki je že v Zagreb dekretiran. Ljubljeni mož nam bo vedno v dragem spominu ostal.

Skoraj dve leti kasneje, v 51. listu z dne 27. junija 1855, je bil na prvi strani Novic objavljen daljši prispevek o vipavskem vinu, ki ga je vzel v bran njegov pisec "XX.". Zaradi zanimive vsebine ga ponatiskujemo v celoti:

Vipavsko vino.

Naj „Novice“ tudi enkrat govore od vipavskega vina, pa ne za tega voljo, da bi mu po nevretnem hvalo prepevale, ampak da dajo le „čast komur čast gre“. Rajni fajmošter Vertovc so se za njegovo čast že očitno potegnili, pa še zmiraj roji po glavah mnogih Krajcov in tudi družih prazna vraža, da „Vipavec“ ni stanoviten, ali, kakor se navadno govori, da se „ne derži dolgo“. Če se je v človeku enkrat ukoreninila babja vera, da razsajajo strahovi ponoči, dopoveduj tacemu kar koli hočeš, ne boš ga odpravil od babjoverstva. Taka se godi tudi vipavskemu vinu. Čeravno so gotove skušnje do dobrega poterdile, da vipavsko vino, prepeljano v druge in hladnejše kraje, kakor je gorka vipavska dolina, se tako dobro derži kakor vsako drugo vino, vendar še ni zginila tista napčna misel, ki meče „Vipavca“ med nestanovitne vina. Vinokupcom, kateri so že prepričani od stanovitosti vipavskega vina, ne ostaja tedaj nič družega, če ga hočejo kerčmarjem ali drugam prodati, da ga kerstijo s kakošnim štajarskim ali dolenskim imenom, in potem ga lahko prodajajo. Kerčmarji in pivci ga hvalijo, da je kaj. Koliko „Vipavca“ se je prekeršenega že po Krajskem z veliko pohvalo popilo, - imena vipavskega pa še derži zmiraj neumna zabavljica, da se „ne

derži!“ Tu pač resnično velja stari pregovor: „svet po sili hoče goljufan biti, naj se tedaj goljufa!“ - v njegov lastni prid, ker blago je dobro in toliko vredno, kakor vsako drugo, le ime se mu mora drugo dati. Tako je na svetu z marsikatero stvarjo. Pa nekaj mora o ti vraži vendar le resničnega biti, da se je ravno „Vipavca“ prijela? - utegnejo naši bravci reči. Res, da je nekaj, pa to „nekaj“ je tako, da velja le za Vipavo, ne pa zunaj Vipave. To je velik razložek, kterega naj bi svet porajtal. Zato bomo to v kratkem tukaj pretresli, da se resnica prav spozna.

Ipravsko vino se ne spridi, in, kakor navadno pravijo, nič raje „na birso“ ne udarja, kakor vsako drugo vino v enacih okoljšinah. Le pomisliti je, da v gorki Vipavi sončna toplota že v grojzdi vinski sok dobro prekuha, - da v tukajšni gorki jeseni mošt že tako do dobrega izvire, da vino, kakor hitro se je izčistilo v sodcu, je že tako izgotovljeno, kakor so druge vina, in posebno marun, še le v 2. ali 3. letu. Vipavsko vino, kadar se je izčistilo v sodcu, nima tedaj v svojem daljnem vrenji nič družega še dognati, kakor to, da sladkor (cuker), ki je v njem, popolnoma predela v vinski cvet. Vipavec je tedaj že pred preteklem prvega leta popolnoma gotov, tako da vinorejcu sedaj nič družega ni storiti, kakor to, da ga proda, ali pa da posebno skerb ima, da ga v svojem hramu dobrega ohrani. Marun, štajerske in pa tudi druge vina, nemške itd. se zalivajo vsako leto z novim vinom, da jih varujejo pregodnosti; s čim nek bo pa Vipavec svoje vino prihodnje poletje zalival? In to je prva nadloga, v kateri se znajde vipavski vinorejec. Druga nadloga pa je vroči kraj, in vsakdo ve, da hud sovražnik vina je vročina. Celo malo hramov (keldrov) je v Vipavi tako napravljenih, da so na hladnem. To so vzroki in prav naravni vzroki, da vipavsko vino, če doma ostane in ni v posebno dobrih hladnih hramih, se ne more držati dolgo, ker po vročini vre in vre tako hitro in dolgo, da nazadnje udari na birso, kar se pa zgodi vsakemu vinu v enacih okoljšinah. Če pa pride „Vipavec“ kmalo iz doma v drug bolj hladen kraj, se pa derži, kakor skušnje uče, ravno tako dolgo in je ravno tako dober in še boljši, kakor marsiktero drugo vino. Sicer pa tudi rečemo, da ni ves „Vipavec“ ene baže;

ampak so vipavske vina mnogoverstne dobrote in moči. Vino iz poljskih plant je manjše vrednosti kot iz nogradov (goric), in v plantah je spet razložek, ali je zemlja tam bolj mehka ali bolj terda, soldanasta. Vino iz plant je pred sedanjim pomanjkanjem vina še več kot na pol cenejše bilo od nogradskega vina. Ker so vina iz plant posebno mehke in ne preterpe lahko vipavske poletinske vročine, jih navadno za tega voljo le zimce (zimske vina) zovejo.

XX.

Do naslednje omembe Vipave v Novicah sta morali spet preteči dve leti. V soboto 31. oktobra 1857, list 87, se pod naslovom Kako je komisija v dunajski razstavi mesca maja jugoslovanske vina sodila? in podnaslovom Iz časnika tajarske kmet. družbe. nekajkrat omenjajo vipavska vina, tako med kranjskimi kot med primorskimi:

Kranjske

C. kr. kmetijska družba v Ljubljani je šesterih sort vino od 5 vinorejcev v razstavo poslala, od katerih je bil gospod G/r/ abrianov pikolit najbolji spoznan.

Vipavski „Oberfelder“ iz vinogradov gosp. grofa Lantieri-a, kteremu tudi sploh „Kindermacher“ pravijo, in kateri je sicer zlo obrajtan, ni v razstavi svojega dobrega imena poterdil. [...]

Primorske

[...] Na Primorskem bi se imele skorej samo černe vina pridelovati in le bolj zgodnje terte vpeljati, kjer jih po navadi visoko rasti puste.

Zgodnja portugalska ali oportska terta, ktera je od nekaj že v Vipavi na grof Lantieri-jevih grajščinah zasajena, bi bila skorej naj gorša, da bi se na Primorskem sploh zasadila, zato, ker se rada na visoko spenja. [...]

26. maja 1858 so Novice v prispevku o letnem zboru c. k. kmetijske družbe poročale, „kako se je krajnska dežela pri lanski kmetijski razstavi na Dunaji vedla in kako je s svojimi razstavljenimi pridelki pri ti razstavi se skazala.“ Med drugimi je gospod Jurij Grabrijan, tehant v Vipavi, na njej dobil „častno pismo“, tj. diplomu, za pikolit, „sicer slavnoznani vipavski Verhpoljec

(Oberfelder) /pa/ ni bil sodnikom všeč, ker res ni bil tak, kakor smo ga pili že druge leta.”

Izbral **Božidar Premrl**

Opombe:

1. *Jutrova stran* = vzhodna stran
2. *Kasneji memo drugih let* = kasnejši kakor druga leta
3. *Dekretiran* = z dekretom določen, v tem primeru z dekretom premeščen (v Zagreb)
4. *Birsa* (tudi *bersa*) = slabo, pokvarjeno vino
5. *Marun* = nemara neka bela, manj žlahtna sorta grozdja in vina, ki jo Matija Vertovc v *Vinoreji* označuje z imenom marvinj, kakor ji pravijo na

dolnjem Vipavskem, sicer pa ji pravijo pri nas, tj. na gornjem Vipavskem, javornik, v Rihemberku pa glavačica

6. *Poljska planta* = (ena, posamična) vrsta trt ob njivi, v nasprotju z vrstami v vinogradu
7. *Zovejo* = imenujejo
8. *Pikolit* = “sladko grojsdje, tudi vino, pa ne možno”, kot ga je označil v *Vinoreji* Matija Vertovc
9. *Oberfelder* = vrhpoljec, vino iz Vrhpolja
10. *Kindermacher* = že od Valvasorja sem je znano, da se je temu vino reklo tako, ker da iz mož dela otroke
11. *Vipava* pomeni tudi Vipavsko dolino, Vipavsko
12. *Naj gorši* = najboljši, najlepši
13. *Tehant* = dekan

VIPAVSKI PORTALI - KAMEN IN NJEGOVI MOJSTRI

Peto nadaljevanje

Kamen in kamnolomi

Na Primorskem smo že navajeni, da se apnenec, ki mu ljudje pogostokrat pravijo kar “bel kamen”, enači s kraškim kamnom. V nekaterih flišnih predelih Vipavske doline, kjer prevladujejo v naravi in v samonikli kmečki arhitekturi različice sivega peščenca in je apnenec praviloma uvožen s Krasa, ga kratko malo imenujejo “kraški kamen”. Spričo tega in ker si je apnenec s Krasa pridobil sloves v slovenskem in tudi v širšem, mednarodnem merilu - pot v širni svet mu je utrla zlasti tako imenovana južna železnica Dunaj - Trst, ki je bila dograjena leta 1857 - danes le starejši Vipavci še vejo, da so na gornjem Vipavskem kamnarji stoletja lomili kvaliteten bel apnenec v kamnolomih v rebreh Nanosa od Vrhpolja prek Vipave do Podnanosa - iz njega pa so med drugim klesali tudi portale, o katerih je tekla beseda v prejšnjih prispevkih.

Pri Vrhpolju je bil poleg kamnolomov sivega kamna in “brusenca” znan “Snoborcov pruft”, kjer je še med obema vojnama “ril” kamenje Matevž Tomažič, zadnji v kamnoseški rodbini Snoborcovih. Sodeč po številnih portalih in okenskih okvirih v Vrhpolju in okoliških vaseh, nekaj takih pa je tudi v Vipavi, je moral biti tam izredno fin in bel enoten apnenec, se pravi apnenec brez školjk. (Iz takega kamna je, na primer, navaden por-

tal z ravno preklado in nekaj okenskih okvirov pri Cekovi hiši na Glavnem trgu. V Podnanosu, kjer se je kamnoseška obrt prav tako prenašala iz roda v rod in se je v gornjem koncu Vipavske doline ohranila najdlje - v Podnanosu in okoliških vaseh so tudi izjemno mlade “kolone”: postavljali so jih še v tridesetih letih tega stoletja -, je zadnji tamkajšnji kamnosek Franc Žorž “delal iz kamna kruh” še precej let po drugi svetovni vojni. Njegova rodbina izvira iz sosednjih Hrašč na drugi strani Močilnika, kjer se pri hiši še danes reče “pr Špecarjevih” (1). To je bil, kot kaže, starejši ljudski izraz za kamnoseka. Ko so se Žorži preselili v takratni Št. Vid, pa se jih je prijelo hišno ime “pr Štancarjevih” (2), kar je na Vipavskem, na Krasu in tudi ponekod drugod po Sloveniji še danes znan izraz za kamnarja oz. kamnoseka. “Šembidski štancarji” so lomili belkast apnenec v Nanosu blizu cerkvice sv. Miklava.

Vipava je imela enoten, a ne tako bel in ne tako fin apnenec kakor vrhpoljski v “pruftu” za Starim gradom. Tam ga je ril in najprej na grobo obdeloval za “vajngerje” in spomenike poslednji vipavski Matija Tomažič. Čeprav je imel enak priimek kakor vrhpoljski kamnoseki, kaže, da si niso bili v sorodu, sicer pa so mu Vipavci rekli - kakor Šembidci svojemu - kar Štancar. V nekdanjem kranjskem delu Vipavske doline, ki je segal do Hublja, so bili torej trije krajevno pomembni kamnolomi

“nanoškega kamna” z značilnim bolj ali manj belim in večji del enotnim apnencem. Iz njega je bilo izdelanih tudi največ portalov in okenskih okvirov v omenjenih krajih ob vznožju Nanosa. Tudi v Vipavskem trgu skozi stoletja močno prevladujejo podboji in oknjaki pa tudi drugi kamnoseški izdelki iz enotnega belega kamna, ki je bil najbolj verjetno “urit” v kamnolomu za Starim gradom, deloma pa je prišel iz Vrhpolja. Pri natančnem ogledu obravnavanih vipavskih portalov namreč zasledimo med njimi samo kakšnih deset primerkov iz različnih temnejših in bolj ali manj školjkastih kraških apnencev, in skoraj vsi so iz 19. stoletja, torej razmeroma mladi. Naštejmo jih nekaj: umetelno okrašena kolona iz svetlega apnenca z zdobljenimi školjkami pri nekdanjem Živcovem malnu, Goriška 2; v Ulici Vojana Reharja preklada Hribove kolone iz sivoplavkastega apnenca (morda posivelega črnega apnenca, kakršni se najdejo v kamnolomih pri Tomaju, Škrbini in še kje na Krasu) in kolona iz drobnozrnatega sivkastega apnenca na številki 3. V Vojkovi ulici je iz enotnega sivkastega apnenca Perharcova kolona z začetka tega stoletja, o kateri še obstaja hišno izročilo, da je prišla s Krasu; v tej ulici so iz kraškega apnenca vsaj še gornji del glavnega portala oz. kolone pri Silvestrovih z letnico 1860, levo veliko okno pri Ferjanščevih in najbrž tudi bližnji portal. Iz kraškega apnenca sta nedvomno tudi monumentalni sivkasti portal šole na Starem placu, ki ima vidne školjke, in svetlejši veliki portal novega farovža, ki ju je dal oba postaviti dekan Jurij Grabrijan. Podobnega izvora bo tudi visoka ločna kolona iz sivega školjkastega kamna na Beblerjevi 17. Med kraškimi portali v Vipavi je iz najtemnejšega apnenca Česnov na Laurinovi št. 16, najstarejši pa je najbrž porton pokopališča iz sivega školjkastega apnenca - ta je verjetno sočasen z najstarejšim nagrobnikom, ki nosi ime pokojnega kirurga Janeza Jurija Vidica in letnico njegove smrti 1786. Žal nisem zasledil nikakršnega izročila o tem, iz katerih krajev oz. kamnolomov na Krasu so prišli ti portali, če izvzamem nepreverjen podatek upokojenega vipavskega zidarja Ivana Poniža, da jih je večina iz koprivskega kamnoloma. Morda bi se našel kakšen koristen podatek v župnijskem arhivu v Vipavi. Sicer pa bi lahko dali najbolj pristojen odgovor na to

vprašanje strokovnjaki geologi oz. petrologi (3), ki raziskujejo kamnine na Krasu. Naj na kratko povzamem glavno ugotovitev glede izvora kamna: teh nekaj naštetih “uvoženih” portalov iz kraškega apnenca v Vipavi je v primeri z množico tistih, sklesanih iz domačega kamna, ki smo jih obravnavali v dosedanjih prispevkih, številčno - ne pa tudi po kvaliteti - skoraj zanemarljivih.

Mojstri kamna - kamnarji, kamnoseki

Obdobje pozne gotike

Spričo tako številnih in lepih kamnoseških izdelkov iz domačega kamna v Vipavi se nam upravičeno zastavlja vprašanje, kdo so bili mojstri, o katerih danes Vipavci ne vemo nič ali skoraj nič.

Prve podatke o kamnosekih, ki so delovali v Vipavi, najdemo na zunanjsčini gotskega prezbiterija upnijske cerkve sv. Štefana, ki je še v precejšnji meri ohranila izvirno podobo, medtem ko je bila notranjost prezbiterija v 18. stoletju popolnoma barokizirana. (Kot se spomimo iz uvodnega prispevka o vipavskih portalih, latinski napis na cerkvenem portalu cerkve govori, da je bila prvotna, gotska cerkev zgrajena 1556. leta in obnovljena 1750.) Na posamičnih z martelino fino klesanih kvadrnih vogalnih opornikov in na spodžlebljenem krnižu prezbiterija razberemo različne kamnoseške znake, “podpise” kamnosekov, članov potujoče kamnoseške delavnice, ki je zgradila prvotno cerkev. Z natančnim ogledom je bilo mogoče ugotoviti enajst ali dvanajst različnih kamnoseških znakov, kar pomeni, da je v tej kamnoseški delavnici delalo najmanj enajst ali dvanajst kamnosekov. Lahko pa jih je bilo še več, saj bi na kasneje zazidanih gotskih oknih ter na odstranjenih obočnih rebrih v prezbiteriju in na polstebrih, na katerih so rebra slonela, verjetno našli še kakšen drugačen kamnoseški znak. (Še pred kratkim sem si s tem namenom ponovno ogledal edina preostanka oglatih polstebrov za glavnim oltarjem, tj. dva bolj ali manj ohranjena podstavka, vendar na njima nisem odkril nobenega znaka.)

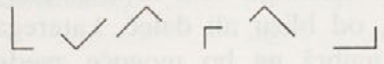
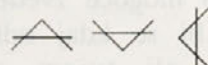
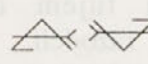

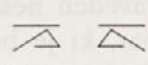

Izmed osemintridesetih zanesljivo ugotovljenih

kamnoseških znakov (za tri druge nisem prepričan, ali so pravi), sta najbolj pogostna dva. Eden izmed njiju, ki ga opazimo na klesancih kar petnajstkrat, je podoben pravilni ali narobe obrnjeni veliki črki L ali kamnoseškemu kotniku v različnih legah (glej na skici znak št. 1); drugi najpogostnejši, ki ga zasledimo na devetih klesancih, pa je podoben zelo široki veliki črki A z dolgo prečko, ki presega poševna kraka (znak št. 2). Nekateri drugi, manj pogostni kamnoseški znaki so sistematično izpeljani iz opisanih dveh z dodanimi posamičnimi črticami ali "repki". Kot posebnost pa omenimo še dva: znak, ki je podoben ležeči veliki črki K (št. 8), in znak, ki je sestavljen iz enakokrakega kotnika in latinskega križa (št. 11).

Da bi dobili vsaj malce predstave o poteh takratnih kamnoseških delavnic ali posamičnih kamnosekov od enega do drugega gradbišča, naj omenimo, da opazimo npr. kamnoseški znak, ki je podoben velikemu A-ju, na vogalnih kamnih cerkve v Podragi - od skupno 26 tamkajšnjih kamnoseških znakov je kar 24 "A-jev"! - in najbolj pogosten je tudi med kamnoseškimi znaki na romarski cerkvi Matere božje nad Vitovljami. Na cerkvi sv. Mihaela v Taboru na Erzeltu je zelo pogosten kamnoseški znak veliki A z "repkom" na koncu prečke in dodatno črtico na enem kraku, ki ga zasledimo v Vipavi samo trikrat (št. 3). Podobno izpeljanko A-ja z dodatno črtico, a brez "repka" vidimo na prezbitteriju cerkve v Avčah v Soški dolini. Znaki v obliki kotnika (št. 1) pa so tudi na klesancih nekdanjega gotskega prezbitterija cerkve sv. Vida v Podnanosu in v prezbitteriju cerkve v Biljani, o katerem vemo, da je bil zgrajen leta 1534.

Med "gotsko" Biljano in Vipavo pa je morda še ena sorodnost. Na portalu v biljanski cerkvi, ki vodi iz prezbitterija v zakristijo, je trikrat vklesan redek kamnoseški znak, kakor ga kaže slika št. 1. Znak na sliki pa ni iz Biljane, marveč je bil posnet na spodnjem "vajngerju" line na Perinovem gospodarskem poslopiju v Vipavi, Vojkova 6, nedaleč od nekdanje gotske cerkvice sv. Marka. Če računamo, da je bila biljanska cerkev sezidana leta

1.		(15x)
2.		(9x)
3.		(3x)
4.		(1x)
5.		(1x)
6.		(1x)
7.		(1x)
8.		(2x)
9.		(1x)
10.		(1x)
11.		(2x)
12.?		(1x)

Kamnoseški znaki na zunanjščini prezbitterija župnijske cerkve sv. Štefana v Vipavi

1534, sv. Marko pa leta 1539, torej samo pet let kasneje, je mikavno sklepati, da je potujoča kamnoseška delavnica, ki je zgradila biljansko cerkev in verjetno še katero na Primorskem, postavila še cerkvico sv. Marka v Vipavi. Zapuščeno in razpadajočo cerkvico so 1948. porušili in večji del kamnena porabili za zidavo združnega doma. Nekaj pa ga je šlo tudi drugam in morda je en značilen kos priromal k Perinovim.

Spodnji "vajnger" line na gospodarskem poslopiju pri Perinovich s kamnoseškim znakom

Kdo so bili kamnoseki, ki so pustili za sabo tako imenitna dela in te znake, odkod so prišli, od blizu ali daleč, katerega rodu so bili, najbrž ne bo mogoče zvedeti, saj skoraj ni upati, da bi se kdaj odkrili v kakšnem domačem ali tujem arhivu dokumenti, ki bi nam to razodeli.

En pisni podatek iz tiste dobe pa vendarle lahko omenimo - bolj za ocvirek, kot se reče, saj ni v neposredni zvezi z vipavskimi gotskimi cerkvami in njihovimi ustvarjalci. V *Slovenskem biografskem leksikonu* beremo na strani 504 enajstega zvezka pod geslom *Streit (Strajt) Jurko*, da je v izpisku ljubljanskih meščanov iz let 1444-69 naveden neki Jorg Streit, kamnosek oz. stavbar, ki je bil tudi lastnik dvorca v Vipavi. To je pa tudi vse.

Baročni čas

K sreči vemo več o kamnosekih, ki so prenavljali, večali in barokizirali cerkev sv. Štefana v 18. stoletju, saj obstajajo o njih pisni viri in objave. Leta 1926 je umetnostni zgodovinar France Mesesnel, ki mu je bila

Vipava "drugi rojstni kraj", v Zborniku za umetnostno zgodovino (4) objavil izbrane podatke iz natančne računske knjige cerkvenih ključarjev *Liber perceptorum et expositorum par. Ecclesiae S. Stephani Protomartyris. Vippaci ab Aanno /sic!/ 1714 usque ad 1780* (5) in druge, nemško pisane, ki sega do leta 1829. Takole pravi: "Med podrobnimi računi o gospodarstvu s cerkvenimi posestvi je mnogo podatkov, ki so važni za stavbno zgodovino in opremo župne cerkve ter jih v naslednjem objavljam. Iz njih izvemo imena arhitekta, mojstrov, slikarjev, kiparjev in orglarja; odkrijejo nam doslej neznane freske Franca Jelovška in pričajo o močnem deležu ljubljanskih umetnikov pri gradnji cerkve, ki je do l. 1830. pripadala goriški nadškofiji."

Izmed "mojstrov", ki jih omenja Mesesnel, nas zanimajo predvsem tisti, ki so imeli tako ali drugače opraviti s kamnom, torej kamnoseki, kiparji, zidarji; zato bomo na tem mestu navedli iz njegovega prepisa - v slovenskem prevodu - samo tiste zapise, ki se nanašajo nanje oz. na njihova dela in izdelke.

I.

Zapisi iz časa župnika Janeza Friderika Schweigerja:

	D	l	s(6)
1719 <i>Mojstru, ki je naredil nov oltar, dal</i>	70	-	-
1721 <i>Mojstru kamnoseku (Magistro lapicidae) za oltar</i>	1	1	10
1722 <i>Zidarju in kamnoseku pri zakristiji dal</i>	9	-	12
<i>Kamnoseku Jerneju (Bartholomaeo) za obnovo tlaka v zakristiji</i>	2	3	12

Za časa župnika Dominika Repiča:

1727 <i>Za lomljenje kamnja za novo kapelo</i>	1	5	-
1729 <i>202 zidarja delala pri zidavi kapele pod vodstvom polirja, kateremu sem vsak dan dal še tri groše (7) več kakor drugim zidarjem</i>	78	3	-
<i>Zidarjem za kruh etc.</i>	5	-	-
<i>Mihaelu Komparu (Compari) za vrata v kapelo</i>	3	3	-
<i>Kamnoseku Žgavcu (Sgauz) dal za delo</i>	22	-	-
1730 <i>Za kamenje za kapelo</i>	15	-	-
<i>Kamnoseku za nagrobno ploščo (pro monumento) v kapeli</i>	7	3	-
1731 <i>Ponovno v Gorico zaradi kamna</i>	3	1	6
<i>Za dva kropilnika (pro lapidibus duobus benedictis)</i>	7	3	-
<i>Ponovno dal kamnoseku g. Paškulinu (Paschulinu) (8) za njegovo delo</i>	100	-	-
<i>Drugič dal zidarjem in ročnim delavcem za delo pri oltarju</i>	4	5	7
<i>Za izdelavo cerkvenih vrat plačal</i>	6	5	5
1732 <i>Kamnosekovi vdovi dal</i>	50	-	-
<i>Povrhu dal vdovi Paškulinki (Paschulinin) za kamnarsko delo</i>	2	-	-
<i>Ponovno v Gorico ... plačal za angele</i>	2	3	-

	<i>Kamnoseku za vrata in okna</i>	9	-	13
1733	dal Jožefu Karhnetu (Karchne) (9) za Paškolinko (<i>Paschkolinke</i>)	8	1	10
	dal delavcu Paškulinke (<i>Paschulinke</i>)	26	-	-
	dal Paškolinki (<i>Paschkolinke</i>) na račun za delo	36	-	-
	dal onemu, ki je čistil kamen	7	3	-
	dal Jožefu Karhnetu	4	2	10
	Strošek za postavitvev obhajilne mize pred oltarjem	5	1	10
1734	Za zidavo nove zakristije	11	4	18
1737	Kiparju (<i>sculptori</i>) za kip vstajenja			
	Za obnovo in popravilo prezbiterja (choro) ali svetišča sv. Štefana v letih 1737 in 38			
	Kiparju (<i>sculptori et statuario</i>) za osem kipov nem. florintov (10)	96		
	V Ljubljano po kip	17		
	Kiparju plačal za tabernakelj	50		
	Izdal za prižnico (<i>Cathedra</i>) kiparju, za železje	250		

Za časa župnika Friderika Bernarda barona Ranftelshoffna:

D l s

1752	<i>Kamnosekoma Jožefu Karhnetu in Marku Nagodetu</i> za postavitvev 4 stebrov pod korom			
	Stavbar (<i>archi-tector</i>) Andrej Pretner je imel letos 61 delovnih dni po 50 sold., za katerih plačilo je prejel	25	2	10
	Prav tako istemu za 154 kosil (<i>prandiis</i>) in večerij 12 sold.	15	4	4
	Za 340 in 1/2 zidarjskih dnin po 45 sold.	127	4	2
	Prav tako 63 zidarjem po 2 liri	21	-	-
	Prav tako 50 kamnosekom po 45 sold.	18	4	10
1753	G. kamnoseku Macharju za marmornat kropilnik	21	-	-
	Stavbeniku (<i>Architecto</i>) Andreju Pretnerju za delo po pogodbi	45	-	-
1754	Zidarjem, ki so letos delali pri cerkvi, po 45 sold. etc.	6	4	10
1761	Za dva nova kipa bratovščine sv. rožnega venca in Imena Jezusovega [...], za novi oltar žalostne Matere bo je, [...] in za kipa sv. Dominika in Katarine dal kiparju			
	Gabru (11) nemške veljave	131	-	-
1762	Kiparju Gabru za 3 nove kipe plačal nem. v.	18	-	-
1771	Prodal kamne, to je kolono (<i>colonom</i>), ki je bila pri kapeli sv. Barbare. Po poračunu s kamnosekom, ki sem ga plačal za obnovo, prejel	25	3	-

II.

1793	<i>Kamnoseku (Dem Steinmetz) a Conto</i> (12) novega kamnitega oltarja s potrdilom, datiranim 13. januarja 794	400	-	-
	Z drugim potrdilom, datiranim istega dne	300	-	-
1794	15. maja in 2. decembra 794 oltaristu poleg tistih 700, ki so mu bili izplačani po prejšnjem računu, izročil aconto še	300	-	-
1795	Za postavitvev novega velikega oltarja			
	Zidarju Andreju Nadlišku (13) 16 dnin po 34	9	4	-
	Jerneju (Jerni) Kerhnetu za 20 delavskih dnin (<i>Handlanger</i>) po 20	6	40	-
	Od 20. marca do 16. avgusta v 4 obrokih v celoti izplačal oltaristu Zipperlu (14) še pripadajočih mu	500	-	-

V tričetrt stoletja, se pravi od leta 1719, ko se v računskih knjigah prvokrat omenja mojster, ki izdeluje nov oltar za cerkev sv. Štefana - po vsej verjetnosti stranski oltar Blažene device Marije, pa do leta 1795, ko je postavil novi veliki oltar kamnosek oltarist Zipperla, je, po podatkih omenjenih

računskih knjig, delalo v vipavski farni cerkvi ali zanjo najmanj deset domačih in drugih mojstrov kamnosekov in kiparjev.

Za kiparja se v računskih knjigah uporabljata dva izraza: *sculptor* in *statuarius*, a zdi se, da sta sinonima. Mojstri drugega reda so bili kamnoseki, ki so klesali oltarje, imenovani

v računskih knjigah po latinsko *magister*, *magister lapicida*, *dominus lapicida*, nem ko pa *Altarist* ali preprosto *Steinmetz*. V Vipavi in bližnji okolici takih mojstrov ni bilo, čeprav sta iz Lokavca in iz takratnega Št.

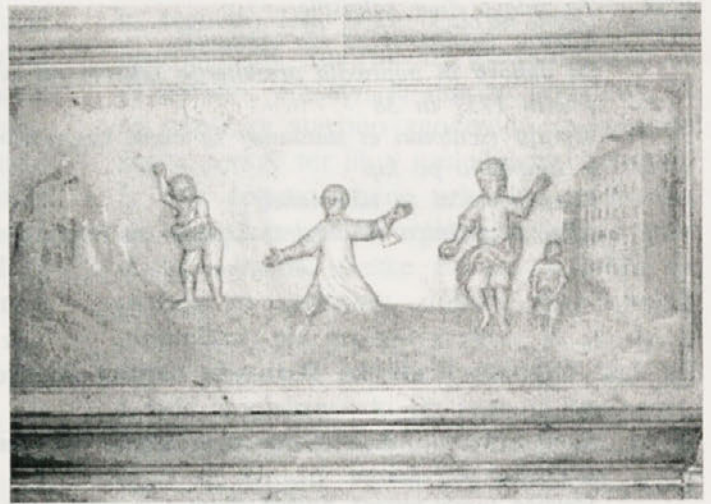
Vida pri Vipavi v 17. stoletju izšli dve znani imeni, ki so ju v slovenski umetnostni zgodovini dolgo prištevali celo med kiparje: to sta bila **Mihael Kuša** (roj. ca. 1657, u. 10. 8. 1699) in **Luka Mislej** (roj. 16. 10. 1658, u. 5. 2. 1727)(15). Oba sta se ustalila v Ljubljani. Zato so morali Vipavci iskati mojstre v večjih središčih, v Gorici in v Ljubljani.

Kdo je naredil stranska oltarja v Blažene device Marije in Jezusovega imena v cerkveni ladji v letih 1719 do 1722, nam računski knjiga ne pove; pač pa zvemo, da je leta 1731 izvajal kamnoseška dela za vipavsko cerkev Goričan **Pasquale Lazzarini**, imenovan **Paškulin**. Očitno je prevzel pri cerkvi večje delo, saj ga je s svojimi delavci nadaljevala še njegova vdova, Paškulinica, z njo pa je sodeloval tudi domači kamnosek **Jožef Karhne**. Domnevamo lahko, da je Paškulin prevzel izdelavo oltarja v južni kapeli, ki je bila zgrajena v letih 1729-30. (Da gre za južno kapelo, domnevam po tem, ker se v zvezi s predelavami izrecno omenja severna kapela z oltarjem sv. Barbare šele leta 1771; da je šlo za izdelavo oltarja, pa kažejo zneski denarja, ki so bili izplačani kamnoseku in njegovi vdovi in ki so primerljivi z onim za oltar Blažene device Marije.)

Kot "gospod kamnosek" se omenja 1753. še neki **Machar**, ki je naredil za cerkev dragocen kropilnik - zanj je dobil kar 21 dukatov. Skoraj ne more biti dvoma, da je to veliki kropilnik iz črnega marmorja, ki stoji na desni strani glavnega vhoda v cerkev, o njegovem avtorju pa ni dobiti nikakršnih podatkov ne v literaturi ne pri strokovnjakih. (16) (Kot zanimivost naj omenim, da v nekdanji krstilnici, kjer še stoji na mestu odsluženi umetelno sklesani krstni kamen iz belega apnenca z letnico I . 5 . 6 . I , sameva v kotu še en zelo velik črn kropilnik, ki je nekdanj stal na levi strani vhodnih vrat, z letnico J 6 8 5 na podstavku noge.)

Kot že deloma zapisano, je bil avtor glavnega

oltarja zopet goriški mojster, "kamnosek, kipar in altarist" **Giambattista Zipperla** (tudi **Ciperla**). Z njegovim delom, ki je bilo s pogodbo dogovorjeno že 1789., a je bilo dokončano šele 1795., so bila dovršena

Kamnanje sv. Štefana na antependiju menze glavnega oltarja v župnijski cerkvi sv. Štefana v Vipavi

kamnoseško-kiparska dela v cerkvi. Če bi nekoliko pretiravali, bi lahko rekli, da so z marmornim reliefom na antependiju oltarnega podstavka, ki upodablja kamnanje prvega mučenca sv. Štefana, dobili svojevrsten spomenik tudi sodelujoči kamnoseki in kamnarji sploh, saj je sv. Štefan zaradi načina svoje krute smrti postal tudi njihov zavetnik.

Kljub višji kvaliteti tujih mojstrov, ki so za vipavsko farno cerkev naredili najbolj reprezentativna kamnoseška in kiparska dela, pa so za bralce Vipavskega glasa oz. za Vipavce še bolj zanimivi domači kamnoseki iz Vipave ali njene bližnje okolice, čeprav so bili samo navadni *lapicidae*. Verjetno so prav ti sklesali tudi portale vipavske cerkve, o katerih smo že pisali v prejšnjih nadaljevanjih.

Kot prvi kamnosek, o katerem sodimo, da je bil domačin, se 1722. omenja neki **Jernej**, ki je obnovil tlak v zakristiji. Ker se navaja samo njegovo osebno ime, ga ni mogoče identificirati; da je bil domačin ali okoličan, morda iz bližnjega Vrhpolja, vasi z dolgo kamnoseško tradicijo, sklepamo po tem, da za tako, manj zahtevno in manjše delo gotovo ne bi iskali mojstra od daleč. Mikavna se zdi prav domneva, da je bil Vrhpoljec, saj obstaja npr. podatek, da je v prejšnjem

stoletju kamnosek Premru iz Vrhpolja naredil bele plošče za črno-beli tlak cerkve na Planini.(17) Kakšen je bil po vsej verjetnosti takratni tlak v vipavski cerkvi, pa si lahko ogledamo za glavnim oltarjem in v severnem prizidku, ki ima dostop iz kapele sv. Barbare: to so bele, grobo špičene kvadratne ali podolgovate skrli.

Naslednji je morda **Mihael Kompara**, ki je 1729. naredil vrata (*porta*) za kapelo. Pravim morda, ker ni mogoče zanesljivo trditi, ali je z latinskim izrazom *porta* mišljen portal, torej kamniti podboji, okvir, ali leseno vratno krilo. V nadaljnjem besedilu, ko pridemo do leta 1732, sicer ta beseda nastopa v taki zvezi, da je tam popolnoma nedvoumen kamnoseški pomen: *Lapicidae pro porta et fenestris*, torej kamnoseku za portal in okenske okvirje. K misli, da je bil Mihael Kompara kamnosek, navaja tudi podatek o kamnoseku **Žgavcu**, ki sledi takoj za njegovo omembo. Sploh je v kontekstu govor samo o kamnarskem delu, tako da lahko sklepamo, da je prepisovalec Mesesnel grafično poudaril navedena imena, ker sodijo v isto ali sorodno stroko. V vipavski rojstni in krstni knjigi (18) sem našel podatek, da se je 24. (maja ali junija?) 1709 rodil zakonski sin Andrej Mihaelu Komparu in Marini, kar bi lahko potrjevalo, da je bil omenjeni rokodelec vipavski faran, ni pa zanesljivo, da je bil tudi Tržan, saj se je takrat vodila enotna matična knjiga za območje fare in se ni navajal točen kraj rojstva, kot velja tudi za Luka Misleja. Kakor glede na krajevno razširjenost priimka utemeljeno domnevamo, da se je Luka Mislej rodil v takratnem Št. Vidu, enako upravičeno domnevamo, da je bil kamnosek Žgavc (ta priimek je v vipavskih maticah tistega časa sila pogost, in sicer v raznih variantah: Sgauz, Sgauiz, Sigauiz, Sgauizh, Shigauez) iz Budanj, kjer je celo zaselek Žgavska vas. Žal tudi njega ne moremo poiskati v matičnih knjigah, ker v zapisu ni navedeno njegovo osebno ime. Leta 1733 pa beremo prvo omembo vipavskega kamnoseka - **Jožefa Karhnet**a ali **Krhnet**a, kakor pišemo danes. Najprej se omenja brez navedbe poklica v nedoločenem, a gotovo strokovnem, tj. kamnarskem sodelovanju z vdovo po pokojnem goriškem kamnoseku Paškolinu (Lazzariniju), dosti kasneje, šele leta 1752, pa je v knjigi izrecno zapisano, da sta kamnoseka **Jožef Karhne** in **Marko Nagode**

postavila štiri stebre pod korom. Jožef Karhne je torej prvi zanesljivi poimensko izpričani vipavski kamnosek ali kamnar! Kamnarsko izročilo Krhnetovih je prehajalo iz roda v rod tja do obdobja med obema vojnama, ko je tudi ugasnilo z zidarskim mojstrom Jožefom Krhnetom; štirje kamniti stebri (ali točneje dva slopa in dva pilastra) pa še zmerom nosijo kor vipavske cerkve.

V matičnih knjigah sem, seveda, iskal tudi kamnoseka Krhnet in Nagodeta. Po vsej verjetnosti bo pravi Jožef, sin Jožefa Krhnet in njegove žene Helene (*Josephus filius legitimus, ac naturalis Josephi Kerhna et uxoris eius K(h?)aelenae*), ki je bil krščen 24. marca 1688 v Vipavi.(19) Marka Nagodeta se mi ni posrečilo poiskati, pač pa sem našel zapise o krstih treh otrok Luka Nagodeta in njegove žene Marine: Janeza 1702., Marjete 1707. in Ane 1710. leta. Nagodetov rod je torej živel v tistem času v Vipavi, in prav mogoče je, da je bil v tem rodu tudi kamnosek Marko Nagode. Prav tako je mogoče, da sem ga pri duhamornem in včasih preneglem pregledovanju stotin in stotin imen na orumenelih listih matičnih knjig, ki so ponekod slabo čitljiva ali celo nečitljiva zaradi obledelosti ali po kodovanosti zapisov, kratko malo spregledal.

Domnevam pa, da bi pri pregledu izvornikov omenjenih dveh računskih knjig in drugih dokumentov o prenovi in razširitvi vipavske farne cerkve, ki se hranijo v župnijskem arhivu, našel še kakšen koristen drobec ali še kaj več, kar bi utegnilo bolj osvetliti našo temo, morda pa tudi postaviti kakšno tukaj zapisano trditev ali ugibanje na laž. Upam, da se bo sčasoma pokazala tudi priložnost za vpogled v te, primarne vire. S tem upanjem sklepam tokratni prispevek, ki je smiselno nadaljevanje obravnavanja vipavskih portalov skozi čas. Hkrati pa naj kot napoved za prihodnjega pristavim, da se je konec 18. stoletja, prav v tistih letih, ko je mojster Zipperla klesal monumentalni oltar za vipavsko farno cerkev, v njeni soseščini porajal nov rod vipavskih kamnosekov - Tomažičev.

(Nadaljevanje prihodnjič)

Božidar Premrl

Pripis

Na tem mestu bi se še rad zahvalil gospodu **Francu Cerovšku** za doslej edini pisni odziv na moje prispevke o vipavskih portalih, ki je bil objavljen v 38. številki Vipavskega glasa. Hvaležen sem mu za pravilno razlago meni dotlej nejasnega napisa na "koloni" nekdanjega Živcovega malna, ki sem ga prvikrat - deloma zakritega z zelenečo trto plezalko - netočno prebral takole: SHIVIZ SMOZIII. Gospod Cerovšek je pravilno sklepal, da je treba to razumeti kot okrajšano besedilo *Živic z Močil* ali *z Močilnika*, in uganil je tudi vzrok, da je kamnoseku zmanjkalo prostora za dokončanje besede. Ko sem si pred kratkim, v zimskem času, ko besedilo ni bilo zastrto z zelenjem, to ponovno ogledal, sem videl, da pravzaprav piče: SHIVIZ SMOZHI in da je zadnji H dosti ožji od prvega, ker je kamnoseku zmanjkovalo in na koncu tudi zmanjkalo prostora vsaj za eno črko, se pravi za L. Pravilen in smiselno dopolnjen zapis bi se torej glasil v sodobni pisavi in pravopisu: ŽIVIC Z MOČI(L)(NIKA).

Opombe

- 1) *Špecar* je nemška popačenka, ki prihaja od besede *die Spitze*, koničasto dleto, čepica, to je osnovnega orodja kamnoseka
- 2) *Štancar* je prav tako nemška popačenka in izvira iz besede *der Steinmetz*, kamnosek
- 3) *Geolog* ali zemljelovec raziskuje nastanek, razvoj in sestavo zemeljske skorje ter procese, ki se dogajajo v njej; *petrolog* ali kamnoslovec proučuje kamnine, njihov nastanek, sestavo, lastnosti, zemljepisno razširjenost ipd.
- 4) F. Mesesnel: Sv. Štefan v Vipavi, v: Zbornik za umetnostno zgodovino, 1926, zv. 1, str. 60-64.
- 5) V slovenskem prevodu: Knjiga dohodkov in izdatkov župnijske cerkve prvomučenca sv. Štefana v Vipavi. V Vipavi od leta 1714 vse do 1780
- 6) To so kratice za takratne beneške denarne enote: dukate, lire in solde, ki so bili v obtoku tudi na slovenskem ozemlju, od Primorske tja do Drave. En dukat je veljal 14 lir, ena lira pa 20 soldov. - Za ta in druge podatke o denarnih enotah se zahvaljujem kustosu iz numizmatičnega kabineta Narodnega muzeja v Ljubljani Andreju Šemrovu
- 7) Beneški *groš* je veljal tri krajcarje. - In še pojasnilo: ko se navaja, da sta delala 202 zidarja ipd., to ni mišljeno dobesedno, ampak da je bilo opravljeno toliko delovnih dni zidarjev... Gre torej le za (takratni) način izražanja
- 8) O Paškulinu ali Paškolinu piše F. Mesesnel v opombi samo to, da je imel delavnico v Gorici. Gre za goriškega kiparja Pasquala (Paschalisa) Lazzarinija ali Lazarinija, roj. domnevno 1667. v Benetkah in umrlega 17. nov. 1731 v Gorici. Primerjaj: *Primorski slovenski biografski leksikon*,

9. snopič, Gorica 1983, str. 261

- 9) Po Mesesnelu: "Vipavska klesarska in zidarska družina, ki še danes /tj. 1926/ izvršuje obrt. - Ustno izročilo v Vipavi ve danes samo za zidarsko tradicijo rodbine Krhnetovih
- 10) *Nemški florint* ali goldinar, srebrn denar; srebrne goldinarje je začel kovati leta 1486 tirolski nadvojvoda Sigismund, potem pa so kmalu osvojili Evropo, ker so ustrezali potrebam razvijajočega se gospodarstva in trgovine. Glej geslo *Denar* v: *Enciklopedija Slovenije*, 2. zvezek, Ljubljana 1988, str. 231
- 11) V Ljubljani sta takrat delovala kiparja brata Jakob in Urban Gaber, po rodu iz Škofje Loke. Ustvarjala pa nista v kamnu, ampak v lesu. O njima se lahko poučite v knjigi Sergej Vrišer: *Baročno kiparstvo v osrednji Sloveniji*, Ljubljana 1976, strani 105, 106, 109, 205, 206, 208, 219 in 224
- 12) *A Conto - a conto* je italijanski izraz, ki pomeni na račun; v tem primeru je beseda *conto* napačno pisana z veliko začetnico, verjetno pod nemškim vplivom
- 13) Tudi za zidarje Nadli ke pi e F. Mesesnel v opombi enako kot za Krhnetove
- 14) F. Mesesnel ga samo na kratko označuje kot goriškega mojstra. - V knjigi Raniero Mario Cossar: *Storia dell' arte e dell' artigianato in Gorizia*, Pordenone 1948, stran 202, pa se navaja pogodba, sklenjena pri goriškem notarju Antoniu Fronzu, da se je Giambattista Ciperla, kamnosek, kipar in altartist, 5. avgusta 1789 zavezal, da bo v župnijski cerkvi sv. Štefana v Vipavi postavil glavni oltar za ceno 1500 nemških florintov pod pogoji in po dogovorih, ki so zapisani v pogodbi. Pogodba med drugim določa, da imata pogodbeni stranki, tj. oltarist in ključarji navedene cerkve, vsaka po en primerek načrta oltarja, ki je predmet pogodbe (kar bi preprečevalo morebitne spore glede kvalitete izvedbe dela), poleg tega pa tudi jamščino v osebi Štefana Papisa, trgovca z Raštela v Gorici
- 15) Rojstne podatke Luka Misleja dobimo v *Krstni knjigi 1653-1682* v župnijskem arhivu v Vipavi, sicer pa jih navajam po knjigi Blaž Resman: *Barok v kamnu*, Ljubljana 1995, str. 37. Na tem mestu se avtorju omenjene knjige iskreno zahvaljujem za strokovno in hitro pomoč pri prevajanju najzahtevnejših delov gornjega besedila iz računskih knjig župnijske cerkve sv. Štefana v Vipavi. Enako zahvalo sem dolžan tudi g. Otmarju Črnilogarju, župniku v Podragi
- 16) O njem ne ve nič več, kakor pove računski knjiga, tudi že omenjeni specialist za baročno kiparstvo in kamnoseštvo, umetnostni zgodovinar Blaž Resman
- 17) V *Inventarju o glavnej imovini farne cerkve sv. Kancijana in tov. na Planini pri Vipavi* iz leta 1895 je na 2. strani pri opisu prezbiterja navedba, da sta tlak iz belih in črnih plošč izdelala "kamenarja Premru v Vrhpolji in Orel iz Avberja l. 1855, in sicer belo kamenje po 12 gld, črno pa po 17 gld kvadr. seženj." (*Gld* je okrajšava za goldinar.) Inventar hrani Nadškofjski arhiv v Gorici
- 18) Župnijski arhiv Vipava, Rojstna in krstna knjiga 1694-1711
- 19) Župnijski arhiv Vipava, Rojstna in krstna knjiga 1677-1694.

VIKTORIJA JAMŠEK - VIPAVSKA BABICA

Ob sedaj dobro organizirani zdravstveni oskrbi nosečnic in porodnic, ki rojevajo v porodnišnicah, si skoraj ne moremo predstavljati, kako je to potekalo v času italijanske okupacije in tudi še nekaj časa po II. svetovni vojni. V tem času so naše matere rojevale doma ob pomoči babice, ki je bedela nad njimi od začetka do konca poroda. Za pomoč je včasih poklicala kako starejšo ženo. Ob njenem prihodu na dom je moralo biti pripravljeno veliko čiste posteljnine in topla voda. Po opravljenem porodu je babica prišla iz sobe in domačim povedala veselo novico.

Tako delo je v občini Vipava opravljala starejšim ljudem dobro znana babica Viktorija Jamšek, roj. Čuk, ali kakor so ji ljudje rekli "babca Vika Jamškova". V vipavski občini je bila edina babica. To službo je opravljala v trinajstih vaseh.

Babica Vika z dojenčkom v naročju

Rojena je bila na Slapu 16. 12. 1896 in tam tudi dokončala osnovno šolo. Leta 1920 je rodila prvega sina Božidarja, s čimer je izpolnila pogoj za vpis v babiško šolo. Vsaka vpisana na tej šoli je morala najprej sama postati mati. Babiško šolo je obiskovala v Trstu leta 1922. Z letom 1923 pa so jo italijanske oblasti namestile v Vipavo. Gospa Vika je to delo opravljala od leta 1923 pa vse do leta 1954, ko se je upokojila. Posebno težko je bilo zanjo v vojnem času, saj ni bila nikoli prepričana, ali bo z obiska prišla živa domov. Ta čas je imela od oblasti posebno dovoljenje za prosto gibanje. Med policijsko uro, to je od sončnega zahoda do petih zjutraj (Italijani so rekli policijski uri *coprifuoco*), je bilo gibanje prepovedano. Ponjo so hodili in jo spremljali k porodnicam oboroženi vojaki: sprva Italijani, za njimi Nemci, potem četniki in Mongoli. Pogoji dela so bili posebno težki, ker je primanjkovalo hrane, blaga in zdravstvene opreme. Z odprtim srcem je prihajala med ljudi: jih razumela,

jim pomagala, tolažila in opogumljala.

V tej dolgi dobi službovanja v naših krajih je pomagala "spraviti na ta svet" vse, ki so bili rojeni v tem času. Zato ni čudno, da ljudje še danes o njej povedo veliko dobrega. Njeno delo je bilo težko, humano in odgovorno.

Na porodu je reševala ne samo novorojenca, ampak tudi mater številnih otrok. Ljudje so ji popolnoma zaupali, kar potrjuje tudi ta anekdota: Ob porodnih bolečinah so otroci slišali mater stokati. V strahu za mater so vprašali očeta: "Ali bo mama umrla?" Ta pa je odločno odgovoril in otroke potolažil: "Ne bojte se, mama ne bo umrla, saj je babica Vika pri njej".

K porodnicam je babica Vika hodila v glavnem peš, tako ponoči, kot podnevi, v zimi, v dežju, v burji in v vročini. Le premožnejši so jo prišli iskat na dom s konjsko ali kako drugo vprego. Na delo

Osebna izkaznica babice Vike

se ji je vedno mudilo, zato je uporabljala vse bližnjice do cilja. Na pot je hodila s skromno medicinsko opremo, ki jo je imela vedno pripravljeno v torbi. Ljudje so jo iskali tudi med mašo v cerkvi, zato je vedno sedela na istem stolu v zakristiji, pozneje pa v kapeli Srca Jezusovega na leseni klopci, ki je še danes tam. Tako so jo hitreje in laže našli. Tudi na Nanos je morala peš. Zgodilo se ji je celo, da je šla na Gozd zaman, ker porodnica ni bila še pripravljena za porod in so jo pač poklicali prehitro. Če so med porodom nastale

Babica Vika z možem Jožefom, sinom Božidarjem, ki so ga Nemci obesili leta 1943 v Vrhpolju, in hčerko Marto (pribl. leta 1938)

težave, je na pomoč poklicala takratnega zdravnika dr. Pavlica. Vsako porodnico je na domu obiskovala še osem dni po porodu dvakrat na dan, jo negovala, ji svetovala in poskrbela za novorojenca. Nekaterim porodnicam je na svojem domu tudi oprala umazano perilo in naslednji dan prinesla čistega nazaj. Ni bilo malo primerov, ko je za porodnico na svojem domu tudi skuhala, če ta ni imela v hiši nikogar za pomoč.

V tistih časih je bila navada, da je babica nesla otroke tudi h krstu. To je bilo kar takoj drugi dan ali nekaj dni po porodu, ker so se ljudje bali, da bi otrok prej umrl. Babica Vika je novorojenca lepo opravila: povila ga je s povoji, mu nadela posebno krstno oblačilo "pandekl" in ga prekrila s čipkastim pregrinjalom. V spremstvu botra in botre je otroka nesla v cerkev h krstu. Krstili so ga pri krstnem kamnu. Mati in oče sta ta čas ostala doma. Mati je morala ležati in se paziti, saj so rekli, da jo po porodu še šest tednov čaka pod posteljo krsta. Krstno oblačilo za novorojenca je imela in posojala babica, da straši niso imeli skrbi in stroškov s tem. Naša babica Vika je mnogim sama izbrala ime in poskrbela za botre, pa tudi sama je bila mnogim botra. To je napravila pri revnejših družinah ali pa pri nezakonskih otrocih. Takrat so bili ti še posebno

zapostavljeni, saj so jih še v matične knjige vpisovali šele ob koncu letnika. Ko je mati počasi okrevala, je bila njena prva pot v cerkev, kjer je pred oltarjem prejela od duhovnika poseben blagoslov. To je bil obred očiščevanja. K temu obredu je mater spremljala babica. Koliko opravil je morala naša babica Vika postoriti, predno je zapustila hišo matere z novorojencem.

Biti boter je bilo častno in obvezujoče. Za botra so poskrbeli v glavnem očetje. V zvezi s tem naj tu omenimo poseben hudomušen običaj. Ko je oče šel vabiti botra, si je zavihal eno hlačnico višje od druge, tako da so domači takoj vedeli, zakaj je prišel. Zaradi tega še danes rečemo komu, ki ima hlače zavihane: "Popravi si hlačnico, saj ne greš botrov vabiti".

Ljudje so babico Viko tudi spraševali za najrazličnejše nasvete v zvezi z domačim zdravstvom. Po domovih je dajala injekcije in oskrbovala razne rane. Danes bi ji rekli patronažna sestra.

Za svoje delo je prejemale pavšalno plačilo od italijanske občine - za to je morala dajati brezplačno oskrbo in pomoč revnejšim družinam. Kljub dolgi in naporni delovni dobi je imela po vojni težave pri upokojitvi. Takratna oblast ji ni hotela priznati cele delovne dobe za čas od leta 1923 do 15. 5. 1945. V obrazložitvi je bilo navedeno, da je prejemale od občine samo honorar. Sicer je bila res odgovorna za babiško službo na svojem območju in je prejemale honorar za to, da je revne oskrbovala brezplačno, vendar so ji premožnejši za usluge direktno plačevali. Zato ni bila vodena kot redno plačana in ji delovna doba ne pripada. Na to odločbo se je pritožila in dosegla, da so ji delovno dobo priznali v celoti. Pod Italijo je bilo na Primorskem življenje težko, zato si lahko mislimo, da ljudje niso mogli kaj veliko dajati babici Viki. Dali so ji pač tisto, kar so imeli, v glavnem v

naturalijah, v mnogih hišah pa še tega ne. Zgodilo se ji je, da je imela na en dan dva krsta. Prvi otrok je bil sin ubožnih staršev, drugi pa je imel premožnejše starše. Gospa Vika je v tem primeru potolažila mater ubožnega sina z besedami: "Ne skrbite zame, danes imam dva krsta, oni drugi so bolj premožni, zame bo zadosti."

Babico Viko so ljudje spoštovali, ker je bila zelo uvidevna, razumna in zvesta svojemu babiškemu poslanstvu, ne glede na plačilo. Porodov, pri katerih je pomagala materi, jo tolažila in hrabrila v njenih težkih preizkušnjah, ni moč prešteti, saj so imele takrat družine po deset in več otrok. Zelo dobro je poznala takratne razmere v družinah. Priča je bila velikim človeškim stiskam, pa tudi mnogim srečam in radostim življenja. Vse, kar je videla in slišala, je ohranila zase, kajti opravljanja je bilo že tako dovolj.

Primer vipavske babice Vike ni osamljen. Vsekakor pa je med ljudmi s svojim delom zapustila globoke sledi, zato je še po mnogo letih niso pozabili. Tako še danes živi med nami. Samo dobro in pošteno delo ustvari velikega in nepozabnega človeka.

Babica Vika je umrla leta 1978 in počiva na vipavskem pokopališču.

Viktorija Jamšek, stara 86 let

Magda Rodman

IZ NAŠE KS

POSLOVNO POROČILO ZA LETO 1996

PRIHODKI:

- prenos iz leta 1995	1,871.812,72 SIT
- dotacija občine Vipava	2,278.100,00 SIT
- prispevki in prihodki občanov	952.616,00 SIT
- obresti	75.746,30 SIT

SKUPAJ

5,178.275,02 SIT

ODHODKI:

- tekoče vzdrževanje KS	190.760,48 SIT
- asfaltiranje Bevkove ulice	800.000,00 SIT
- tiskanje Vipavskega glasa	331.938,60 SIT
- obnova stare šole	1,021.254,50 SIT
- delo po pogodbi	556.290,50 SIT
- denarna pomoč drugim organizacijam	425.399,20 SIT
- prispevki za ureditev razsvetljave, cestnih ogledal, ograje ter srečanje starejših	286.687,80 SIT

SKUPAJ

3,612.331,08 SIT

Prihodek za prenos v leto 1997

1,565.743,96 SIT

za KS Vipava Magda Mohorčič

ČISTILNA AKCIJA VIPAVA 97

Svet KS Vipava se je tudi letos odločil izvesti širšo čistilno akcijo. Akcijo je podprl tudi občinski svet. Potekala je ves drugi teden v mesecu marcu. V akciji so sodelovala naslednja društva:

- Folklorno društvo Vipava
- Razmetano podstrešje - mentorji
- Ribiška družina Ajdovščina
- Gasilsko društvo Vipava
- Društvo upokojencev Vipava
- Planinsko društvo Vipava bo očistilo strugo hudournika Bela v kasnejšem terminu
- Osnovna šola Drago Bajc Vipava
- Škofijska gimnazija Vipava

Ves teden je bil organiziran odvoz kosovnih odpadkov s petimi kontejnerji na deponijo Dolga Poljana. Pri odvozu je sodelovala Komunalna stanovanjska družba d.d. Ajdovščina. Odpeljanih je bilo trideset kontejnerjev. V soboto, ko je akcija dosegla vrhunec, so se v odvoz vključili tudi posamezni krajanji s svojimi traktorskimi vozili (g. Pavel Perhavec). Zaradi zahtevnosti postopka bodo neregistrirana in karambolirana vozila odpeljana kasneje. Mladi, organizirani v društva, so se čiščenja javnih površin številčno udeležili; presenetljivo pa je dejstvo, da se določena društva, ki so sicer povezana z naravo, vabilu na akcijo niso odzvala.

Akcija je spodbudila krajanje blokovskih naselij (Ulica 18. aprila, Gradnikove brigade), da bi ob urejanju svoje okolice s prostovoljnim delom uredili tudi otroška igrišča za najmlajše. Stroške za obnovo igral, klopi in peskovnika bo pokrila KS Vipava.

Občinska uprava bo uredila parkirišče ob magistralni cesti ob starem nogometnem igrišču, od koder je bila že odpeljana razna navlaka, ostanek »drvarskih aktivnosti«.

Ob zaključku uradne akcije se v imenu KS Vipava lepo zahvaljujem vsem sodelujočim, posebno pa še vodji izvedbe akcije g. Branku Božiču.

*Predsednica KS Vipava
Marta Rodman*

IZ NAŠE OBČINE

DELO OBČINSKE UPRAVE V PRVEM TROMESEČJU LETA 1997

Že v informaciji o delu v zadnji četrtini leta 1996 smo nakazali nekatere pomembne naloge, ki bodo narekovale glavne smeri dela občine v letu 1997.

Pomembno je omeniti tekoče naloge, ki jih izvaja občinska uprava. Še posebej pomembne so naloge pri reševanju najrazličnejših problemov občanov. Največ teh je s področja urbanizma, otroškega varstva, sociale, stanovanjske problematike in urejanja občinske lastnine. Posebej bi želeli poudariti, da je veliko negodovanja v zvezi s plačili za programe v vzgojno-varstvenih ustanovah. Tu so posebej izpostavljeni samostojni podjetniki. Pravilnik o plačilih staršev za programe v vrtcih, ki ga je sprejel minister za šolstvo in šport, uvršča samostojne podjetnike, neglede na dohodek in čas, v najvišji plačilni razred, to je 60 % cene programa, v katerega je otrok vključen. To pomeni, da starši plačajo za enega otroka starosti od 3 do 7 let prispevek v višini 18.560,00 SIT. Polna cena programa znaša

30.933,00 SIT. To določilo je povzročilo tudi socialne stiske, tako da so nekateri starši zaprosili za ponovno presojo višine plačila. Njihovo zahtevo je obravnaval ustrezen odbor sveta in na podlagi novih dokazil in predvsem mnenja Centra za socialno delo o socialnem stanju družine, ponovno določil višino prispevka staršev.

Uspešno zaključeno leto 1996 ne pomeni, da je splahnel optimizem. Pripravljamo nove programe in projekte, predvsem po sprejemu proračuna za leto 1997, s katerim bomo določili naše finančne možnosti. V letu 1995 smo realizirali 245 mio SIT proračunskih sredstev, leta 1996 403 mio SIT, v letu 1997 načrtujemo 514 mio SIT proračunskih sredstev. Veliko tega denarja bo namenjenega za tekoče proračunske porabnike. Okrog 335 mio SIT pa bo namenjenih za vzdrževalna in investicijska dela. Največja postavka bo prav gotovo nova šola v Vipavi, gradnja kanalizacije v Vipavi ter nadaljevanje modernizacije ceste na Nanos. Poiskati bo potrebno rešitev za financiranje opreme za požarno varnost v vseh treh gasilskih društvih naše občine ter za pokritje našega deleža za delovanje poklicne gasilske enote v Ajdovščini. Poskrbeti bo treba tudi, da bomo dostojno obeležili visoki jubilej gasilskega društva iz Vipave. Pričakujemo, da bo proračun sprejet v aprilu 1997.

Omeniti moramo tudi potek priprav na gradnjo hitre ceste. Javna razprava o osnutku Uredbe o lokacijskem načrtu HC Razdrto-Vipava je bila zaključena za božič lanskega leta. V tridesetdnevem roku je svet občine Vipava oblikoval pripombe na osnutek in jih posredoval Ministrstvu za okolje in prostor. Sedaj čakamo na odgovore na naše pripombe. V zaključni fazi so spremembe prostorske dokumentacije; v zadnjih dneh smo od SGP Primorje prejeli idejni projekt ureditve centra Vipave. Tu je predvidena tržna gradnja za potrebe trgovskega poslovnega centra z nekaj stanovanji. Sama gradnja TPD Centra bo odvisna od zainteresiranosti posameznih investitorjev pa tudi od uspešne rešitve lastninskih vprašanj na tem kompleksu. V tem delu bi bila tudi tržnica, pošta in podobni prostori. Projekt bo dan v javnost v kratkem.

Gradbena dela na prizidku k osnovni šoli v Vipavi so v zaključni fazi. Pričakujemo, da bodo do konca aprila zaključena. V kratkem bo objavljen javni razpis za dobavo opreme za šolo. To so znamenja, ki kažejo, da bomo z novim šolskim letom 1997/98 prešli na enoizmenski pouk. Težav pri financiranju tega zahtevnega objekta tokrat ne omenjamo. Starši otrok, predvsem pa Vipavci, so si že ustvarili vtis o objektu.

Zelo intenzivno smo pripravljali tudi dokumentacijo za gradnjo Škofijske gimnazije. Tudi tu sodeluje Občina in upamo, da ne bomo zamudili priložnosti, da bo ta pomembna ustanova dobila svojo lokacijo na zemljišču ob nogometnem igrišču na Policah. Poudariti moramo, da se je v ta prizadevanja vključil tudi Nogometni klub Vipava, ki je zemljiškoknjižni lastnik zemljišča, na katerem je gradnja predvidena.

V senci teh dogajanj se je v stari vipavski šoli pričel pouk odraslih. Poročali smo že, da je izobraževalni center Memory iz Dutovelj odprl enoto v Vipavi. Sedaj je to realnost. Na jesen pričakujemo morebitno koncesijo za izobraževanje podjetnikov.

Občinski svet je na dveh letošnjih sejah obravnaval različne akte, s katerimi bo uravnaval delo in življenje v občini; omenimo le nekatere:

- sprejel je odstop sekretarja občinskega sveta g. Mitja Lavrenčiča in imenoval ga. Vido Babič za novo sekretarko
- obravnaval je problematiko v zvezi z lastninskimi razmerji za prometne površine v Južni vojašnici
- sprejel je program dela sveta občine Vipava za leto 1997
- obravnaval je poročilo nadzornega odbora Občine Vipava za leto 1996
- obravnaval je zaključni račun za leto 1996
- razpravljal je o predlogu proračuna za leto 1997
- obravnaval je več Odlokov o ustanovitvi zavodov in Osnovne šole Drago Bajc Vipava
- imenoval je novega člana sveta zavoda Zdravstveni dom kot predstavnika ustanovitelja
- sprejel je več različnih pobud in predlogov svetnikov

Poročilo ne bi bilo popolno, če ne bi omenili izvolitve dveh naših poslancev v Državni

zbor, in sicer gospoda Branka Tomažiča iz Vrhpolja in gospoda Iva Hvalice iz Nove Gorice. Obema čestitamo, seveda pa od niju pričakujemo podporo našim prizadevanjem pri uresničevanju programa razvoja občine.

*Tajnik občine
Alojz Vitežnik, l.r.*

NEZNANE IN ZAMOLČANE ŽRTVE VOJNEGA IN POVOJNEGA NASILJA

Vse vojne in revolucije ustvarjajo velike preobrate v družbi in v življenju posameznika. Ponavadi je najbolj prizadet "mali človek", njemu je določena največja mera trpljenja. "Povej mi, kako gledaš na preteklost, in povem ti, kaj misliš o sedanjosti, in kakšna bo tvoja prihodnost", bi lahko ponovili za znanim slovenskim pisateljem.

Da bi odpravili določene "bele lise" naše bližnje preteklosti, povezane z nekaterimi doslej zamolčanimi in neraziskanimi dejstvi ali le pritajenimi ugibanji, je tudi nova vipavska občina, oziroma njen svet, 6. aprila 1995 imenoval komisijo za raziskavo pobojev, pravno dvomljivih procesov in drugih nepravilnosti iz naše preteklosti.

Približno na polovici mandata je komisija pripravila poročilo o doslej opravljenem delu. Poročilo je obravnaval občinski svet na seji 23. januarja letošnjega leta. O nalogah, ki si jih je komisija zastavila, so bralci Vipavskega glasa že nekaj prebrali (VG št. 34, str. 14). S pomočjo ustnih pričevanj in arhivskih dokumentov je komisija prišla do podatkov, ki že kažejo neko podobo stanja na območju vipavske občine. Delo komisije se je nanašalo na ugotavljanje doslej neznanih ali zamolčanih žrtev med drugo svetovno vojno in po njej, ne glede na to, na kateri strani so padle. Na podlagi dokumentacijske zbirke je sestavila začasni popis žrtev in lokacij grobišč. V popisu je še precej vrzeli - neugotovljenih ali pomanjkljivih podatkov. Kljub temu se splošna slika stanja verjetno ne bo bistveno spremenila, ker so viri za pridobivanje podatkov že precej izčrpani. Člani komisije smo doslej opravili, kar smo po svojih močeh in omejenih možnostih lahko storili.

Doslej smo ugotovili okrog dvajset lokacij, kjer so zakopane žrtve, ki so bile pobite med vojno ali pa neposredno po njej: tri na ožjem območju Vipave in Gradišča, tri na območju Erzelja, štiri na območju Podrage, štiri na območju Lozic, dve na območju Vrhpolja, po eno na območju Manč, Slapa in Podnanosa. Po predvidevanjih je še nekaj neugotovljenih lokacij, zlasti na območju Erzelja in Podrage. Številčno je največ žrtev zakopanih na območju Vipave in v bližini Erzelja. Pod gradiškim pokopališčem in na lokaciji okrog 300m jugovzhodno od poslopja mlekarne ležijo ostanki večjega števila pobitih vojakov iz sestava nemških vojaških enot, ki so ob koncu vojne prišle iz Vidma v taborišče v Vipavi. Nekje v bližini Vipave naj bi bilo na enem mestu še med vojno zakopanih 148 žrtev okupatorja. Tik ob zidu zunaj vipavskega pokopališča je zakopanih 8 ustreljenih žrtev. Večje število ljudi, predvidoma okrog 50, je bilo ustreljenih in zakopanih med vojno na različnih lokacijah okrog Erzelja.

Nekaj primerov žrtev revolucionarnih metod povojnih oblastnikov sega v čas med leti 1949-1952.

Uspelo nam je ugotoviti 46 imen žrtev. Mnogo več pa je tistih, ki jih skoraj gotovo ne bo mogoče poimensko identificirati.

Komisija bo skušala z zbiranjem podatkov nadaljevati. Še vedno upamo, da živijo priče, ki bi vedele in predvsem hotele povedati še kaj, kar bi dopolnilo naše evidence. Zato naj bo tudi ta zapis ponovno vabilo tistim, ki so pripravljeni nuditi pomoč komisiji.

Naša komisija je skupaj s podobno komisijo občine Ajdovščina predlagala organom obeh občin, da bi uredili skupno kostnico kot spominsko obeležje žrtvam vojne. Od njihove odločitve je odvisno, ali bomo zmogli uresničiti to pobudo pietetnega dejanja do vseh žrtev, ki še ležijo po poljih, gmajnah in gozdovih na Zgornjem Vipavskem. Če bodo

občinski organi pokazali voljo in namenili sredstva, da bi postavili dostojno obeležje znanim in neznanim ljudem, ki sta jim vojna in revolucija vzeli življenje, bo s tem izpolnjen dolg do zgodovine, njihovih svojcev, nas, ki živimo tukaj in zdaj, in tistih, ki bodo živeli v prihodnje na tem prostoru - v opomin, da se kaj takega ne bi več ponavljalo. Neglede na odločitev občinskih organov se bo komisija trudila čimbolj izpopolniti dokumentacijsko zbirko in si prizadevala objaviti svoje izsledke v priložnostni brošuri.

Za komisijo

Jurij Rosa

IZ CUIO

Kakšno je bilo leto 1996?

NERMIN: Leto je bilo izredno lepo, predvsem zaradi fantov - "civilnikov", s katerimi sem se spoprijateljil med njihovim služenjem v našem Centru.

Prišel je Miklavž, doma smo dobili telefon.

URBAN: Letos me je za rojstni dan obiskal Janko, sin gospe Ivanke, ki študira v Ljubljani.

Dobil sem tudi veliko novih prijateljev.

ANDREJA: Leto 1996 je bilo "super". V Centru je bilo veliko gledaliških in glasbenih predstav, obiskali so nas znani umetniki.

To leto si bom zapomnila tudi po papeževem obisku Slovenije.

MARTIN: Vsak konec tedna grem domov s "Sončkom" in to je nekaj najlepšega!

MOJCA: Lepo mi je bilo med poletnimi počitnicami v Italiji in na pripravah šolskega športnega društva v Ankaranu.

SLAVKO: Najbolj srečen sem, ker je bila letos moja slika objavljena v stenskem koledarju Centra.

Učenci 7. razreda

Kaj si želim za leto 1997

NERMIN: Da bi se čim več naučil, bil dober fant, da bi malo boljše hodil in se malo zredil.

URBAN: Želim si, da bi se moji sorodniki bolje razumeli.

ANDREJA: Rada bi imela veliko prijateljev; rada bi pomagala drugim otrokom; da bi bilo v Centru še več glasbenih gostov .

MARTIN: Želim si, da bi postali moji prsti bolj gibčni in da bi se naučil igrati na orglice.

MOJCA: V letu 1997 bi šla rada domov vsakih štirinajst dni.

SLAVKO: Rad bi se naučil pravilno pisati.

Učenci 7. razreda

Pri mesarju

Mesar Marko Mikuž iz Vipave nas je prijazno sprejel v svoji mesariji. Pokazal nam je veliko vrst mesa. Videli smo tudi goveje možgane, srce, ledvice in pljuča.

Mesarja smo opazovali pri delu: rezal je meso, odstranjeval kosti in mlel meso; da se meso ne pokvari, ga hranijo v hladilnici.

Pred odhodom iz prodajalne nam je dal žvečilne gumije.

Učenci 7. razreda

KULTURNA DEJAVNOST

KULTURA NA ŠKOFIJSKI GIMNAZIJI VIPAVA

Poklicna odločitev me je pripeljala v službo, ki temelji na delu z mladimi. Včasih se utrujena in naveličana vprašam, če je to tisto, kar sem si pod učiteljskim delom predstavljala takrat, ko sem se z navdušenjem vpisovala na filozofsko fakulteto. Vsekakor je nepreklicno res, da je učiteljski poklic zelo dvojen: odvisno je namreč, na kateri strani katedra si. Saj ni tako zelo daleč, ko sem tudi sama kot dijakinja oprezala za urnimi kazalci, ki se niso hoteli nikamor premakniti, trepetala pred matematičnimi šolskimi nalogami in ljubila lenobne popoldneve, ko so šolske knjige brez škode ostajale zaprte. Danes seveda velikokrat pozabim na to, zavedam se namreč, da kot učiteljica nimam druge izbire. Vseeno pa velja ugotovitev, da se je prav iz vseh življenjskih obdobij mogoče kaj koristnega naučiti, zato se tudi sama pred kakšno šolsko odločitvijo nehote spomnim, kako je bilo meni kot dijakinji v podobnih trenutkih.

Ko sem se pred štirimi leti kot začetnica na Škofijski gimnaziji v Vipavi odločala, ali naj prevzamem vodenje gledališkega krožka ali ne, sem bila zelo v dvomih. Vedela sem

namreč, da je potrebnega ogromno dela, da so rezultati vsaj zadovoljivi. Ob tem pa sem se spomnila gledališke skupine, ki jo je na srednji šoli v Tolminu vodila profesorica Helena Čujec Stres. Navdušenje, s katerim smo dijaki vedno znova nagrajevali svoje sošolce, me je vzpodbudilo, da sem izziv sprejela in - postala del verižne reakcije. Gledališke predstave, ki jih na naši šoli pripravljamo, so namreč domena tretjega letnika, in med mnoge prednosti, ki jih ta način dela ima, se vriva predvsem ena »slaba«, da ta veriga nima konca. Kajti zmeraj

Prizor iz igre Mali princ

bo obstajal tretji letnik, ki se bo tudi hotel dokazati, ki bo hotel delati in bo rad delal. Zato se zavedam, da je moja dolžnost in dolžnost cele šole, da njihovo voljo do dela vzpodbujamo, da jim tudi jaz dam vedeti, da kljub odrekanjem z njimi rada delam. Prav zaradi njihove neizčrpne volje in ustvarjalnosti si vedno znova rečem, da je poklic, ki sem si ga izbrala, vsekakor pravi. Tisti, ki trdijo, da je današnja mladina polenjena, z dolgočasno priklenjena na televizijo, imajo mogoče prav, mislim pa, da je ravno v tem, da jim nudimo dejavnosti, ki jih veselijo, rešitev tega problema. Da moja trditev ni brez osnove, se je pokazalo tudi pri letošnji šolski proslavi ob dnevu kulture, ki smo jo posvetili obletnicama smrti dveh slovenskih pesnikov, Simona Gregorčiča in Srečka Kosovega. Na proslavi so z uglasbenimi pesmimi obeh pesnikov sodelovali kar trije dijaški zbori (mešani, dekliški in

fantovski), svoje pa smo pristavili tudi učitelji z mešanim in moškim zborom. Del recitala Gregorčičevih in Kosovelovih pesmi pa je bil tudi igrani prizor, ki je prikazoval življenje Srečka Kosovela, in po končani proslavi sem z veseljem poslušala pohvalne besede, ki so jih bili deležni mladi igralci in pevci. Najbolj je torej vredno tisto, kar sami ustvarimo in naredimo, in tega se zavedajo tudi mladi. Vsekakor si ne morem drugače razlagati tiste volje, s katero so lansko leto, ko smo se pripravljali na Simčičev Krst pri Savici, letošnji maturanti v burji in snegu »štopali«, da so sploh lahko prišli domov. In nihče takrat ni potožil, da mu je vsega dovolj. Prav to, lahko rečem, zelo trdo (in zelo mrzlo) delo je obrodilo obilen sad, saj je Krst požel veliko simpatij. S tem pa je lanski letošnjemu tretjemu letniku naredil kaj slabo uslugo: dal mu je namreč nalogo biti vsaj tako dober. Morda smo prav zato izbrali igro, ki se po vseh značilnostih, razen mogoče po sporočilnosti, bistveno loči od lanske. Saint-Exuperyjev Mali princ je zelo zahtevno delo, ki ga je zelo težko postaviti na oder: nima namreč trdne zgodbe, ki je temelj klasičnega, realističnega gledališča, hkrati pa je v delu veliko simbolnosti in iracionalnih prizorov, ki zahtevajo neprestano menjavanje prostora in luči. Vipavski kulturni hram pa nam pri tem ni mogel prav veliko pomagati. Tako smo morali marsikaj, kar je v klasičnih dramskih delih povedano z besedo, nadomestiti z glasbo, menjavanjem luči in kostumi. Prav izbor glasbe in kostumi, ki so si jih dijaki sami sešili, pa so bili v igri deležni največjih pohval. V igri, ki torej temelji bolj na sporočilnosti kot dramatičnih pripetljajih, se je kot največji problem pokazala predvsem zvočnost, saj v zadnji del dvorane nekaterih igralcev, na žalost, ni bilo slišati. Ko smo isto igro kasneje igrali katehetom na Mirenskem gradu, smo šele občutili, da je to tisto, kar smo hoteli z igro tudi doseči. Mali princ, ki ga je zelo zavzeto, odgovorno in, kot je dejala moja kolegica slavistka, z dovoljšnjo mero radovednosti, igral David Puc, je torej lik, ki je že mnogim bralcem segel do srca. Prav bogastvo misli nas je prepričalo, da je to delo, ki vsekakor spada v božični čas. Mislim, da nam je kljub težavam s postavitvijo uspelo te misli predati vsem, ki smo se jim z igro predstavili. Težko bi rekla, da imajo dijaki naše gimnazije kulturo zelo radi, lahko pa trdim, da jim zanjo ni vseeno, še posebej takrat, ko jo ustvarjajo sami. Verjetno je tudi moj srednješolski sošolec, ki je danes priznan slovenski igralec in plesalec, ljubezen do gledališča in plesa začutil v srednješolski gledališki skupini. Zato bistva svojega dela z mladimi ne vidim v uveljavljanju in promociji, ampak v vzpodbujanju njihove ustvarjalnosti in njihovih talentov, vse po načelu, da dobro dela samo tisti, ki rad dela.

Bojana Pižent - Kompara

KONCERTU KOMORNEGA ZBORA KRAS - NA ROB

Morda je potrebno tisto staro „ni dobrih in slabih zborov - so samo dobri in slabi zborovodje“ razumeti tudi na tak način, da si dobri pevci znajo najti dobrega zborovodjo in dober zborovodja dobre pevce.

Kakorkoli že: Komorni zbor Kras ima oboje - dobre pevce in dobrega zborovodjo.

Matjaž Šček zna „delati glasbo“, zna obvladati in prepričati pevce, da mu sledijo in zna „zavajati“ poslušalce, da mu tudi v nedorečenostih verjamejo. Pevci Krasa (pa saj so Vipavci in Ajdovci!) pa so dovolj večji pevskih veščin in že kar zaljubljeni v ta čudež, ki mu pravimo zborovsko petje, da zmorejo „upesniti“ zborovodjevo hotenje.

In ko je to tako, se zgodi zborovski dogodek. In dogodek je koncert Komornega zbora Kras 1. marca letos na Zemonu vsekakor bil. Dogodek, ki je v ris doživljanja umetniškega večera potegnil in v troedinost povezal zborovodjo, pevce in poslušalce. (Z grenkim poudarkom: na prepolnem Zemonu smo ta večer videli Vipavce, ki jih sicer redko, še boljše - nikoli, ne srečamo na koncertih ali podobnih kulturnih prireditvah!) Tudi izbirčnemu ušesu je ta večer marsikaj ugajalo: lepo oblikovani mladi glasovi, dovolj trdna ritem in intonacija, smiselne (res pa tudi včasih po nepotrebem na zunanji učinek naravnane) interpretacije. Še posebej pa koncertni program - pevci so se korajžno in uspešno spopadli z novim in sodobnim. Bravo! (Marsikdo bi se lahko zgledoval in omilil, če že ne opustil, obledele in ovenele tiste zimzelene z „glavco postrani in srcem na dlani“.)

Ker pa Slovenci ne moremo brez kritike (ali „šimfanja“ - kakor vam drago!), naj le zapišem, da me je kar prepogosto motilo zvočno neravnovesje: (pre)izdatni ženski del zbora potrebuje močnejšo in predvsem trdnejšo moško oporo. Dekletom pač ne bi smelo biti pretežko poiskati ustrezno fantovsko podkrepitev.

Zbor in zborovodja še nista na cilju, ki sta si ga najbrž zastavila (predvidevam in upam, da so cilji najvišji). Zato jima na poti želim še veliko uspeha in pomoči vseh, ki jima v ozadju lahko pomagajo.

Klavdij Koloini

NUMIZMATIČNO - FILATELISTIČNA RAZSTAVA V AJDOVŠČINI

Društvo zbiralcev Ajdovščina - Nova Gorica je v sodelovanju z Lavričevo knjižnico v Ajdovščini v četrtek, 27. februarja, v dvorani knjižnice na cesti IV. Prekomorske brigade št. 1 odprlo veliko numizmatično - filatelistično razstavo, na kateri so razstavljeni eksponati filatelije, numizmatike, kartofilije, faleristike, telekartic pa tudi uniforme, značke ter razna domača in tuja odlikovanja.

V desetih vitrinah, kakor tudi v zasteklenih panojih je razstavljen star denar Rimskega cesarstva, in sicer iz dobe od leta 69 pa do leta 360 po Kristusu, najden na področju mesta Ajdovščina (Castra) in njene okolice. Razstavljeni so kovanci Vespasianusa, dive Faustine, Gardianusa, Avrelija, Probusa, Maksimiana in Konstantina. Razen rimskega denarja so tu še kovanci avstro-ogrskega cesarstva, Italije, kraljevine Jugoslavije, Nemčije, kovanci raznih držav sveta, kakor tudi kovanci z olimpijad iz Innsbrucka, Münchna in Sarajeva. Razstavljeni bankovci so iz raznih držav sveta, med njimi je kompletna zbirka bankovcev Neodvisne države Hrvatske.

Filatelija je v zasteklenih panojih najbolj zastopana z znamkami različnih držav sveta. Razstavljene so žigosane in nežigosane znamke, spominske ovojnice z datumom prvega dne, znamke in ovojnice, posvečene obisku papeža Janeza Pavla II Sloveniji, verigarji, flora, favna, konjeništvu, gobe, umetnost, kakor tudi prekrasne skavtske znamke nekaterih držav, med katerimi so najboljše iz Avstralije, Nove Zelandije, Kanade in Združenih držav Amerike. Najbolj je zastopana filatelija republike Slovenije, zanimiv je komplet z znamkami zone B-VUJA (Vojaška uprava Jugoslovanske armade).

Na razstavi je prikazana zgodovina Ajdovščine skozi stare razglednice in fotografije, od katerih je najzanimivejša tista z lokomotivo iz leta 1902, ki jo po tirih vlečejo konji. Velja omeniti, da je pričela železnica voziti iz Ajdovščine proti Gorici, in ne obratno. Razen fotografije z lokomotivo je tu tudi fotografija iz leta 1917, na kateri je viden zadnji avstro-ogrski cesar Karel I, ki na Lavričevem trgu v Ajdovščini pregleduje slovensko - hrvaške nabornike pred odhodom na zahodno bojišče.

Razen bogate filatelistično - numizmatične literature z navodili o zbiranju in urejanju numizmatično - filatelističnih kolekcij, so v steklenih vitrinah razstavljene razne uniforme, in sicer mornariška uniforma italijanske kraljeve mornarice, uniforma italijanske policije, kakor tudi uniforma naših gasilcev in poštarjev.

Zelo je zanimiv delček iz bogate zbirke razstavljenih razglednic znanega umetnika,

arhitekta in miniaturista Maksima Gasparija, z različnimi motivi iz narodovega življenja in njegovih šeg.

Razstava bo odprta do 27. marca 1997, vsak delovni dan od 9. do 18. ure. V soboto pa od 8. do 12. ure.

Ante Bačić Fratrić

DELO LAVRIČEVE KNJIŽNICE V LETU 1996

V veliko veselje nam je, da ste tudi ustvarjalci Vipavskega glasa za novoletno voščilo izbrali pravo vipavsko kolednico, s katero smo tudi mi našim bralcem voščili ob božičnih in novoletnih praznikih. Naj vam še izdamo, da smo kolednico našli v knjigi Zmage Kumer: Mi smo prišli nocoj k vam (Slovenske koledniške pesmi).

V tej knjigi sta objavljeni samo dve kolednici iz naših krajev. Zato izrabljamo to priložnost in vabimo vse, ki se še spominjajo kakšne kolednice ali starega voščila ob božičnih in novoletnih praznikih, da ga zapišejo ali pa nam ga kar povedo. V naši knjižnici bomo veseli vaših spominov.

Sedaj pa nekaj več o delu Lavričeve knjižnice v letu 1996 v Vipavski občini. Matična knjižnica ima na območju občine dva oddelka, in sicer v Vipavi (odprt trikrat na teden) in v Podnanosu (odprt dvakrat na teden). Poleg tega imamo še devet postajališč bibliobusa: Podraga, Manče, Goče, Duplje, Vrhpolje, Klet Vipava, Mlekarna, Lože in Slap. Za vse oddelke (razen za potujočo knjižnico) nabavljamo, računalniško obdelujemo in opremljamo knjige v matični knjižnici. Knjižničarke jih redno, vsak teden, dostavljajo v posamezne oddelke. Tako so vse naše enote tekoče opremljene z novitetami.

Obisk bralcev in izposoja knjig sta v obeh oddelkih vsako leto večja. To se vidi tudi iz tabele bralcev:

Tabela bralcev:	1995	1996	Število članov:	1995	1996
Vipava	5.090	5.136		576	631
Podnanos	2.288	2.530		242	280
Bibliobus	ni podatka*	1.679		ni podatka*	
<hr/>			<hr/>		
Skupaj:	7.378	9.345		818	911

*razpolagamo samo s skupnim podatkom za celotno Ajdovsko občino

Prav gotovo vas zanima, koliko knjig so si naši bralci izposodili:

Tabela izposojenih knjig:	1995	1996
Vipava	15.133	15.863
Podnanos	4.385	5.691
Bibliobus	ni podatka*	7.688
<hr/>		
Skupaj:		29.142

Za mlajše bralce pripravljajo tudi pravljicne ure, uganke meseca in lestvice priljubljenih knjig:

	ure pravljic	uganke meseca	naj knjige
Vipava	34 krat, 250 otrok	10 krat, 158 reševalcev	
Podnanos	37 krat, 395 otrok	10 krat, 282 reševalcev	369 glasovnic

V Vipavi izposoja knjižničarka iz matične knjižnice, medtem ko v Podnanosu opravlja to delo gospa honorarno. Celoten mladinski program pa pripravlja knjižničarka, ki je zaposlena preko javnih del. S tako zaposlitvijo prav tako lahko pomagamo pri vedno večji izposoji v Podnanosu, občasno tudi v Vipavi in pri izposoji na Potujoči knjižnici. V matični knjižnici pa ta delavka pomaga pri skupni obdelavi knjižničnega gradiva in pri posebni računalniški obdelavi knjižnega fonda in podatkov o bralcih za potrebe Potujoče knjižnice. Prav s tem imamo sedaj tudi največ dela, saj predvidevamo, da bomo jeseni prešli na računalniško izposajo tudi na bibliobusu.

Za zaključek naj povem, da smo vašega obiska tako v Vipavi kot v Podnanosu in na potujoči knjižnici vedno veseli. V kolikor želite, da bi potujoča knjižnica prišla še v kakšen kraj, se nam oglasite in skupaj bomo poiskali rešitev. V letu 1997 predvidevamo tudi nekaj predstavitev novih knjig prav v Vipavi.

*Za Lavričevo knjižnico
Zdenka Žigon Lulik*

ZA DOM IN DRUŽINO

Dober dan! - Bog daj!

To so besede, ki so bile in so še vredne našega spoštovanja. To je naš slovenski pozdrav in odzdrav za lep in uspešen dan sosedu, znancu, prijatelju... Ali pa ga tudi v resnici spoštujemo?

S spreminjanjem političnega režima med drugo svetovno vojno in po njej se nam je vsiljeval tudi nov način pozdravljanja: Zdravo! Ker pa večini ta pozdrav le ni bil všeč, so ljudje pozdravljali še naprej: »Dober dan!« in odzdravljali tudi tako, namesto da bi uporabljali lepo obliko: »Bog daj!« (Bog ga daj tudi tebi, vam). Ob slovesu pa: »Na svidenje!« ali: »Zbogom!« Ta dva odzdrava pogosto zamenjujeta: »Adijo!« ali »Čao!« Zakaj tako?

Po zmagi revolucije je bil Bog in verovanje vanj nekaj prepovedanega, ali se je vsaj tako želelo. Razumljivo, da krščanski pozdrav ni bil pogodu oblastnikom. Petdesetletna komunistična vladavina je tudi pri pozdravljanju naredila svoje. Italijanski odzdrav »Adijo« se je uveljavil, ker je mnoge lastnike partijskih knjižic bilo sram ali pa si niso upali glasno po slovensko reči: »Zbogom!«

Zanimivo, da se je pri nas prav iz rimskih časov obdržal pozdrav rimskih sužnjev: »Servus« (lat. suženj). Prevladuje med bližjimi znanci in prijatelji, dostikrat pa je popačen: »Serbus!« Slovenci bi morali biti ponosni na naš lepi pozdrav ter odgovor nanj. Če pogledamo prek meje k Hrvatom, oni pozdravljajo: »Bog!«, odzdravljajo pa tudi tako. Podobno Avstrijci: »Grüss Gott!« Ne prvi niti drugi se tega ne sramujejo.

Naša slovenska narodna bit in obstoj slovenskega jezika sta povezana s pozdravom. Če bomo še tega zanemarili ali celo opustili, se vse drugo lahko začne podirati. Naš verski voditelj, mislec in učitelj škof Anton Martin Slomšek nam naroča: »Ljubite svoj rod, spoštujte svoj jezik. Sveta vera bodi nam luč, materin jezik pa ključ do omike.«

Prav bi bilo, da že naše otroke tudi v šoli učijo te pozdrave.

J. H.

OBIČAJI, STARINE SO ŠČIT DOMOVINE

Na novoletno srečanje starejših občanov iz Krajevne skupnosti Vipava, ki je bilo 20. decembra 1996, je prišla tudi gospa Marija Fabjan, rojena Marc. Rodila se je 1909. leta, biva v Vipavi v Beblerjevi ulici št. 11. V prijetni družbi se je spominjala svoje mladosti in nam celo zapela nekaj starih, pozabljenih pesmi. Najprej smo slišali *Pesem o soški fronti*. Prepevali so jo mladi ljudje takoj po koncu I. svetovne vojne. Gospa Marija se je to pesem naučila, ko je imela devet let. Takole gre:

PESEM O SOŠKI FRONTI

I.

Dekle je pri oknu stala,
zrla v tiho, mirno noč,
zvezdicam povzdigovala,
solz rudečih je oči.

II.

Oj, nebeške lučke zlate
oj, kako ste srečne vé,
ve bolesti ne poznate,
ki razjeda mi srcé.

III.

Drugič trate so zelene,
drugič rožice cveto,
odkar je ljubi šel od mene,
v daljne kraje na vojskó.

IV.

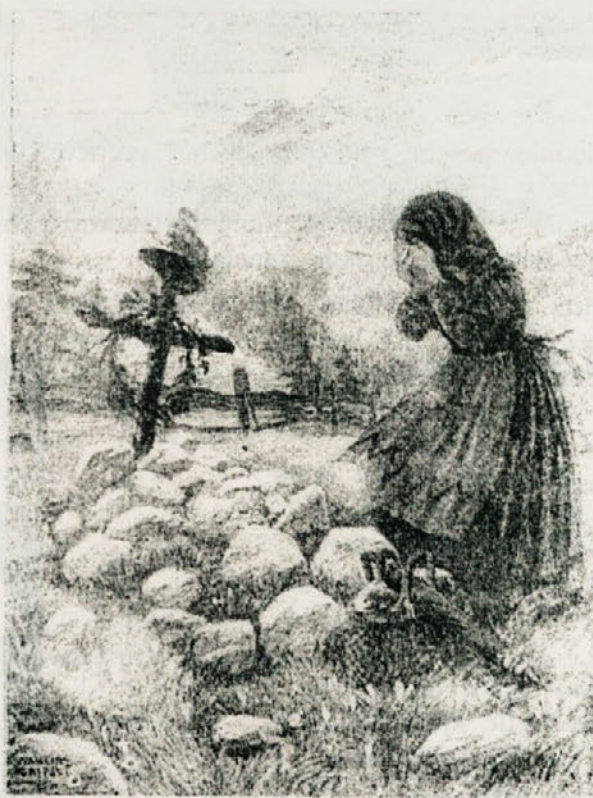
Oj, zastonj zdaj rev'ca čakam,
ni od njega več glasu,
sama vse noči preplakam
in trepečem od strahu.

V.

Svetla zvezdica nad mano,
lajšaj ti srce zdaj mi,
tebi, dobro vem, je znano,
kar ugibljem jaz vse dni.

VI.

Svetla zvezda, glej, se je utrnila,
padla daleč za gore,
a ob Soči pa prebila
krogla njemu je srce.

Zapela nam je še:

PESEM O SIROTI

I.

Mlad pastirček krav'ce pase
na zelenem travniku,
mim' pa pride mlado dekle,
ga pozdravlja prav lepo.

II.

Kaj pastirček tukaj delaš,
doma ohcet imajo,
mlad pastirček domov zagrene
noter v svojo štalico.

III.

Svate vse lepo pozdravi,
samo svojo mater ne.
Svatje so ga vprašali:
„K'tera tvoja mati je?“
„Tista, tista moja mati,
k'tera zelen krancelj 'ma.“

IV.

„Če sem res jaz tvoja mati,
naj se krancelj spremeni.“
Predno to je 'zgovorila,
krancelj bil je ves goreč.

V.

„Niste imeli samo mene,
imeli ste še druga dva.
Prvega ste v morje vrgli,
naj ga ribe pojedjo,
drugega ste v gozd peljali,
naj ga divja zver požre,
mene ste pod tnjalo d'jali,
pod to tnjalo bukovo.

VI.

Še vem, kaj ste mi govorili,
ko ste me pod tnjalo d'jali:
„Hladni veter naj ti piha,
Marija naj bo tvoja mat'.““

„Naslednjo pesem smo kot učenci prepevali pod velikim drevesom na Lanthierijevem dvorišču v Vipavi. Oblečeni smo bili v narodne noše. To je bilo leta 1918. Pred našim nastopom je imel govor g. Punčuh, takratni ravnatelj šole v Vrhpolju,“ je povedala gospa Marija Fabjanova in nam zapela

DOM SLOVENSKI

I.

Dom slovenski, zemlja sveta,
nam je še kje lepši kraj?
Gledal mesta sem nešteta
silil k tebi sem nazaj.

II.

Kje pak sonce lepše seva
zvezde svetle kje bleste,
ptica kje mi slajše peva,
ljubi kje tako srce.

... in še pesem

TJEČE, TJEČE BISTRA VODA

I.

Tječe, tječe bistra voda,
bistra voda Donava,
po njej se pelje Mati božja,
Mati božja z Jezusom.

II.

Ena ptička pr'letela,
iz dežele jutrove
in zapela pesem lepo
o trpljenju Kristusa.

III.

Mati božja je vprašala:
„Kje si to pesem slišala?“
„Jaz to pesem sem slišala,
pela sta jo dva mornarja,
ki sta po morju jadrala.“

IV.

To pa nista b'la mornarja,
sta b'la nebeška angela.
Jezus je na križu visu,
cejle, cejle ure tri,
prav nič druž'ga ni govoril,
kakor samo sedem besedi.

V.

Svojo mater je izročil
svoj'mu učencu Janezu,
svojo dušo je priporočil
svoj'mu Očetu nebeškemu.

Hvala, gospa Marija Fabjan, da ste nam povedali in zapeli toliko lepega iz duhovne zakladnice ljudskih pesmi. Zapisali smo jih, da ne bodo šle v pozabo. Ob tej priliki vabimo tudi druge občane, ki še znajo kakšno staro pesem ali molitev, da to sporočijo tajnici KS Vipava. Radi bomo prišli na dom in kar nam boste lepega povedali, tudi zapisali.

Magda Rodman

Poglejmo še, kako se je v rimah poskusil četrtošolec Uroš.

MUHA V NEVARNOSTI

V gozdu izdelali smo past,
dali smo jo kar na hrast.
Vanjo ujela se je muha,
muha sitna, prav nič suha.

Začela glasno se je dreti,
ni hotela še umreti.
Na pomoč klicala je živali,
da bi vsi ji pomagali.

Najprej pritekla je lisica,
imela je rdeča lica,
tako je tekla in hitela,
ko je pomagati želela.

Muho je osvobodila,
vseh vrvi jo je rešila.
Muha se je zahvalila,
v Log na pico povabila.

Ko sta se najedli pice
in napili se medice,
sta odšli v lisičji grad
in odpravili se spat.

*Uroš Šček, 4.r.
OŠ Draga Bajca, Vipava*

ISKRICE

Značilno je, da nihče ne vidi napake pri sebi, pač pa pri drugem in se spotakne ob njo, ko jo zagreši ravno sam. (Janez Krstnik Hirscher)

Ne pozabimo v veselju trpljenja, da nas sreča ne pohujša! Tolažimo se v trpljenju s prihodnjim veseljem, da ne obupamo. (Anton Martin Slomšek)

Spoštovanje, ki ga imajo ljudje drug do drugega, je lahko dvojne vrste: eno je uradno in hladno, drugo pa je prisrčno in ljubeznivo. (sv. Vincencij Pavelski)

Edino človek še ni dovršen... Samo v človeških dušah se bije boj med dobrim in zlim, samo tu je mogoče veselje še izpopolniti ali pokvariti. (Janez Janžekovič)

Čim manj človek je, kar naj bi bil, tem več hoče imeti, da bi si ohranjal svoj obstoj. (Anton Trstenjak)

Začeti ljubiti je lepo, toda vztrajati v ljubezni je boleče. (Louis Evely)

Ljubiti ne pomeni darovati ampak z nekom deliti. (Raoul Follereau)

Kdor govori lahkomišelnost, prebada kakor meč, jezik modrih pa ozdravlja rane. (Knjiga pregovorov)

Živimo v nevarnem času. Človek gospoduje naravi, preden se je navadil gospodariti sebi. (Albert Schweitzer)

Tisti, ki vedo malo, so prevzetni; tisti, ki vedo veliko, so ponižni. (Leonardo da Vinci)

Koliko je življenje uspešno in prijetno, je odvisno tudi od tega, kako ljudje drug drugega prenašamo in koliko smo si naklonjeni. (Berta Golob)

ANEKDOTI

Pred leti, ko je sedaj že pokojna Duša Ferjančič še hodila osnovno šolo, seveda ni vedela, da ne sme povedati prav vsega, kar se doma pogovarjajo. In tako je pri verouku dekanu Breitembergerju prav prostodušno povedala:

“Gospod dekan, moj oče je rekel, da ste vi en osel.”

Duhovni gospod se ni prav nič zmedel. Vprašal je otroke: “Ali imam jaz tako velika ušesa?” “Neeeee!” “Ali imam štiri noge in rep?” “Neeeee!” Potem pa je prav mirno rekel deklici: “Povej očetu, da je najbrž slabo videl!”

(Po pripovedovanju pokojne Anice Jamšek, roj. Kostanjevic)

Dekan Breitemberger je šel nekoč spovedovat v Podkraj. Prvi spokornik mu je zaupal, da je ukradel šibo. Dekanu se je zdelo čudno, da se gre za tako malenkost spovedovat. Ko pa so se verniki začeli spovedovati za dve, tri ali pet šib, se je le “po ovinkih” pozanimal in izvedel, da se v Podkraju reče “šiba” drevesu - hoji! O tem, kako je opravil s spokorniki, zgodovina molči!

(Po pripovedovanju pokojnega cerkovnika Vinka)

Zapisala **Nada Kostanjevic**

DOMAČI IZRAZI ZA VREMENSKE NAPOVEDI VIPAVSKE DOLINE

Meteorologi večkrat napovedo, da na Vipavskem piha burja. Drugih izrazov skoraj ne slišimo, pa jih Vipavci toliko poznamo za to našo dekle burjo. Naše napovedi za vreme so zelo pestre, hudomušne in domiselne. Pa pogledjmo, kako domačini napovedujemo vreme na Vipavskem:

Najprej ločimo burjo na „hudo“ in „navadno“. „Huda“ burja je takrat, kadar sunki dosežejo preko 120 km/h. Burji, ki piha do 40 km/h rečemo „veter“. Jutranjemu ali večernemu vetriču pravimo „sapa“, vetru z juga pa „mornik“. Veter, ki piha z vzhoda, je pri nas „hrvatica“. V hudi poletni vročini zapiha okrog poldneva poseben vetrič, to je „podsončnik“ in traja od ene do dveh ur. Kadar pa v hudi poletni vročini ni nobenega vetra, „sape“, „mornika“, pravimo, da je v dolini „kuhlca“ (inverzija toplega vlažnega zraka). Vetra z zapada Vipavci ne poznamo. Kadar se valijo megle čez rob Podrte gore, rečemo, „da Gorjan oblice kuha, zato mora Šturka plenice spravit“. To je prava napoved za nastanek burje. Tem nizkim meglam pa pravimo „zàstava“. Znan je tudi lep rek: „Jutranja burjica, večerna lužica“. Če se zvečer nebo žari, pa rečemo, „da nam je Furlanka kitlo privzdignila“.

Čisto drugačne izraze od uradnih vremenskih napovedi imamo za deževno vreme. Rahlemu dežju pravimo „da rosi“, ko pa ta pada iz megle, rečemo „da prši iz megle“. Hud dež je za nas „naliv“, če pa se pojavi z nalivom še toča in grmenje, nastane „huda ura“. V poletnem času rado grmi ob nevihtah, mi pa temu pravimo „da v nebesih kegljajo“. Poznan je tudi lep pregovor: „Če Čaven kapo dobi, pri senu ne štedi moči“ in „Če se sveti od Kopa, bo rit mokra“ ali „Če se na Pivki jasni, pelji voz pod jasli“. Poleti ob sušah večkrat dežuje okrog Vipavske doline, le v sami dolini ne. Ljudje pravijo, „da žejni zemlji Mačji kot močo jemlje“.

Pa še nekaj našega o zimskem vremenu. Če v vlažnem in gredem vremenu Gorjani čez noč pobelijo Goro (sneg) je to napoved lepega vremena. Pomladanskemu snegu, ki zapade do nižin, pravimo „ovčji sneg“, če pri nas pade sneg ob prihodu lastovic v naše kraje, ga imenijemo „lastovičji sneg“. Največ snega nam pozimi prinese „hrvatica“, burja s Hrvaškega. Ko pa se „hrvatica“ združi z našo „ta pravo“ vipavsko burjo, pravimo, da „ima hudič mlade“. Ob hudem mrazu radi rečemo, „da zajec mater išče“. Pri nas tudi nikoli ne sneži, ampak „mete“, ker sneg pometa burja. V mrazu nosi burja z gora ledene kristale, ki jim pravimo „golomraznice“.

Ljudje so imeli včasih lepo navado, da so vreme zabeležili na stare Mohorjeve koledarje, ki so tudi meni pomagali, poleg ustnega izročila, da sem sestavil ta zapis. Verjetno sem zapisal le polovico vipavskih izrazov. Morda bo kdo izmed bralcev dodal še katerega.

Marjan Rodman

B U R J A

Burja je hladen veter, ki piha s hribov navzdol proti Jadranskemu morju. Burja se rodi takrat, ko je pritisk nad srednjo Evropo visok, nad Sredozemskim morjem pa nizek. Ko pri nas močno piha, pravijo, da ima „mlade“, nekateri pa trdijo, da jo „proizvajajo“ na Razdrtem, na Colu in na Predmeji.

Da bi se obvarovali pred hudo burjo, so v prejšnjem stoletju posebno skrbeli za pogozdovanje Krasa, tako pišejo Bleiweisove „Novice“* iz 1851. leta. Med članki o pogozdovanju pišejo v enem naslednje: „Ker za pogozdovanje Krasa bo vsako leto veliko število drevesc potreba, in same soseske v stanu niso toliko dreves v omenjenih semniščih izrediti, bi bilo prav, da bi vsak sosesčan bil, po svojim premoženju svoji srenji 10 do 20 drevesc vsako leto odrajtati in vsaditi. Vsak ženin bi jih mogel tudi toliko odrajtati in kazni

J. V. Valvazor: Burja na Vipavskem

po soseskah na Krasu bi mogle (se ve kjer je mogoče) v odrajtovanju taistih obstati.” O dogodkih iz preteklosti so mi pripovedovali starejši ljudje, in takrat sem v “Poštnem zborniku” 1955. leta med drugim napisal: V zimskem času pihala po primorskih krajih močna kraška burja, ki jo občutimo tudi na Vipavskem. Za take prilike je najela vipavska pošta dva težka in močna moža, ki sta bila za to posebej plačana. Ob večjih sunkih burje sta morala držati kočijo z vrvmi, drugače pa sta sedela na strani, od koder je pihala burja. Pravzaprav to ni

nič čudnega, saj se še danes dogodi, da izredno močna burja prevrne celo avtobus. Spomnim se, da, minilo je že nekaj desetletij od tega, ko sem videl nenavaden prizor: ob mostu pri Cuntovih ob Beli je suhljat majhen šolarček, ki je prihajal z Zemona, metal večje kamenje v Belo. Kamenje je imel v nahrbtniku poleg šolskih potrebščin. Vprašal sem ga, zakaj to počne, in odvrnil mi je, da mu je dal ta tovor ata, da ga ne bi huda burja med potjo v šolo odnesla in ko pride v Vipavo, naj zmeče to kamenje v strugo Bele. Pred drugo svetovno vojno so nad Lozicami v Rebernicah presekali en ovinek ceste, ki je bil močno izpostavljen burji. Cesto so speljali v zavetje bolj proti Nanosu, tako da so se ognili nesrečam, ki jih je povzročala močna burja; ta del ceste v Rebernicah se še danes imenuje “Pri presekani cesti”.

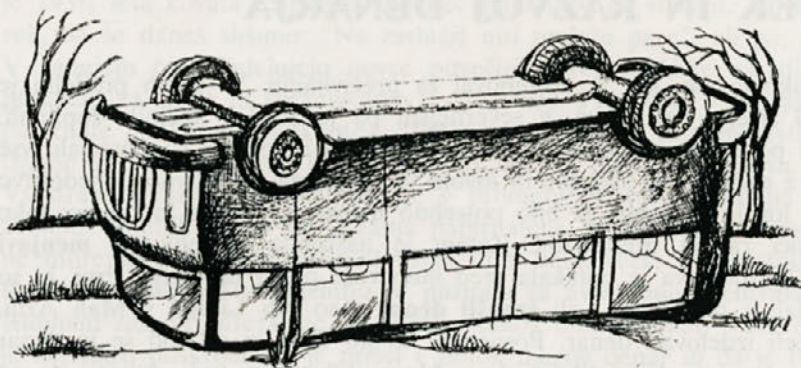

Ta dva moža varujeta poštno kočijo pred močnimi sunki burje

Pripovedovali so mi, da je pokojni Franc Andlovic z Gradišča odšel pozimi v gmajno pod Nanos napravljat drva; takrat je pihala močna burja, a mož si je mislil, kaj bo to. Pozno popoldne ob mraku so bili sunki burje še precej hujši. V strahu, da ga ne bi vrgla v skale, si je dal na ramo kos odžaganega debla in tako kljubujoč burji varno prišel domov.

Pod avstro-ogrsko vladavino so pri nas pričeli pogozdovati kraške goličave in naše okoliške griče z borom. Ob železnici so gradili zidove; te lahko še danes vidimo pri Postojni in na Krasu. Pred tem ni bil redek primer, da so se na tirih zibali ali celo prevračali železniški vozovi, se ve, da so bili takrat leseni in dokaj lažji od današnjih vagonov.** Burja je takrat pozimi ogrožala železniški in cestni promet. Nastajali so veliki snežni zameti in teh se ni dalo kar tako odstraniti in ustaviti.

Kadar zarohni huda burja, tedaj je ob cesti videti tudi takšen prizor

nasadila borovce ob strelišču na Mlakah pa vse do ceste, tako v tem delu burja ne prevrača več vozil. Gozdna uprava je nameravala posaditi borovce še dalje do slapenske ceste pri Vipavi in s tem napraviti zaščitni gozdni pas, toda temu posegu so se uprli lastniki privatnih zemljišč.

Moti se tisti, ki meni, da je burja samo v nadlogo. Večkrat so pozimi kraji na Gorenjskem, Dolenjskem in Štajerskem odeti cele dneve v mrzlo vlažno meglo, medtem ko je v predelih, kjer piha burja, prijetno sončno vreme. Burja je tista, ki po dežju in megli prinese trajno sončno vreme, očisti dim in strupene pline, ki čedalje bolj ogrožajo naše okolje.

Franc Cerovšek

Ilustracije Marko Andlovic

Op. pisca:

- *Novice - glasilo kmetijskih, rokodelskih in navadnih reči, 2. maliga travna 1851
- **vagoni - iz angleščine wagon, železniški voz
- ***JLA - kratica za Jugoslovansko ljudsko armado

ODMEVI

V Vipavskem glasu št. 37 je moj sorodnik Pavel Premrl s svojim prispevkom razkril starodavni plemiški stan še obstoječe družine Premru (sedaj Premrl), katerega nastanek je potisnil globoko v srednji vek, v leto 1000 (v dobo, ko je še obstajala Karantanija). Medtem je, zaradi starodavnosti, požlahtnilo najmanj vse občestvo Vipave.

Zadeva ni iz trte izvita, le da je nje nastanek pretirano odmaknjen, kar za tričetrt stoletja; ali če bi meril drugače, manj kot 100 let pred rojstvom mojega očeta. Dejansko je prišlo do podelitve plemiškega stanu leta 1783, za zasluge članu iz naše tedanje družine, ki je tako postal nositelj plemiškega naslova in priimka s predikatom Premierstein v svoji novo osnovani, ločeni veji družine, ki se je v glavnem ustalila na severu naše dežele.

Vinko Premrl

POPRAVEK

V prejšnji številki VG je v prispevku *Nastanek in razvoj denarja* pri postavljanju teksta v stolpce prišlo do napake (stran 2, stolpec desno). Zato sestavek ponovno objavljamo v celoti. Avtorju prispevka se za napako opravičujem.

Urednica

NASTANEK IN RAZVOJ DENARJA

Pračlovek je dobil v svoji bližnji okolici vse, kar je potreboval za preživetje. V južnih predelih je živel na prostem in ni potreboval strehe nad glavo, v severnejših pa je živel v skalnih duplinah. Človeški rod se je širil in potrebe po hrani, oblačilih, pozneje po orodju in orožju so postajale vse večje. Dotedanji način preživetja z nabiranjem sadežev in lovom je prešel na primitivno poljedelstvo in živinorejo. Za obdelavo zemlje, lov in obrambo je bilo potrebno izdelovati orodje in orožje; tako so naši predniki postali izdelovalci raznih predmetov. Zatem je nastopila potreba po **menjavi** pridelkov in izdelanih predmetov. Ta menjava je potekala med ljudstvom dolga tisočletja. Prvi, ki so menjavo izdelkov in blaga zamenjali z denarjem - ali **iznašli denar** - so bili **Lidijci** v Mali Aziji. Ti so v VII. stoletju pr. n. š. pričeli izdelovati denar. Posnemali so jih Grki in od tod se je denar širil v Evropo in Azijo. **Denar je torej nadomestil menjavo blaga.** Obstajajo tudi dokazi, da so Kitajci poznali denar že nekaj časa prej kot drugod, a v drugačni obliki. Povsem verjetno pa je, da so Lidijci začeli prvi izdelovati denar, ki je **po uporabni obliki ustrežal za trgovanje doma in na tujem.**

Prvi denar je bil ovalne in nato okrogle oblike, na njem so bili upodobljeni simboli, živali, božanstva in za tem vladarji. Sprva so bili novci grobo izdelani, grški denar pa nam kaže razvoj umetnosti od pričetka do najvišje stopnje razvoja kovanja. Lahko tudi trdimo, da je kvaliteta izdelave rimskega denarja iz starega veka prekašala celo srednjeveške izdelovalce.

V Makedoniji so pod Filipom in Aleksandrom letno izdelali na stotisoče kovancev iz dragih kovin. Za kovanje tega denarja, zlatih staterjev in srebrnih tetradrahem, so potrebovali ogromne količine srebra in zlata. Ta denar so uporabljali širom po Evropi, Aziji in Afriki in najdbe nam pričajo (pri nas Most na Soči), da je bil v obtoku tudi pri nas.

Dolgo je krožil na našem ozemlju rimski denar, to nam potrjujejo številne najdbe raznovrstnih novcev iz raznih dob: 1. **prvotni preprosti novci**, 2. **novci rimske republike** in 3. **novci rimskega cesarstva.**

Prva doba sega do 3. st. pr. n. š., takrat so kovali bronaste novce, na prednji strani so bili liki bogov, na zadnji pa je bila po večini ladja. Njihovo vrednost spoznamo na averzu po glavah bogov: „AS“ ima upodobljeno glavo boga Janusa (tehta 12 unč ali 272,88 gr.), „SEMIS“ Saturna (6 unč), „TRIENS“ Minerve (4 unče), „KVADRANS“ Herkula (3 unče), „SEKSTANS“ Merkurja (2 unči) in „UNCIA“ Belone. Vrednost lahko ocenimo tudi po pikah, vsaka pika predstavlja dvanajstinko asa ali unčo. Unča je najnižja denarna enota Rimljanov, približno štirikrat težja od najmanjše enote keltskega drobiža, kovanega pri nas v Celju. Razlika pa je v vrednosti kovine, rimski drobiž iz prve dobe je namreč iz bron, keltski pa iz srebra.

Druga doba - V rimski republiki so pričeli izdelovati novce tudi iz drugih kovin, najprej iz srebra, pozneje tudi iz zlata; bronasti novci služijo le kot drobiž. Na novcih še vedno niso upodobljeni vladarji, marveč božanstva, bojni vozovi z dvovprego ali štirivprego - kvadrigo.

Tretja doba - V dobi rimskega imperialnega denarja so se liki na novcih spremenili. Med prvimi vladarji, ki so svoj lik upodobili na novcih, je bil Julij Cezar (44 - 12), umrl 56 let star. Odtlej pa vse do konca rimskega imperija so Rimljani kovali denar z vladarjevo glavo na averzu. Na novcih so vladarji kdaj upodobili tudi svoje žene, otroke ali sorodnike. Na reverzu je navadno lik božanstva; na novcih so občasno prikazani tudi pomembni dogodki iz njihovega življenja oz. dogodki, ki so se zgodili za časa njihovega vladanja. V času vladanja Julija Cezarja so pričeli kovati novce z najvišjo vrednostjo: iz zlata „AUREUS“, iz srebra „DENARIUS“ ter nižje enote iz bron „SESTERTIUS“ in druge.

Rimljani so uporabljali v 3. st. pr. n. š. masivni štirioglati denar, težak od 1000 - 1500 gramov in tudi še večje teže. Na tem denarju so bile upodobljene živali, kot vol, krava, slon in druge. Te nenavadne oblike in teže denarja so imeli v obtoku še takrat, ko so imeli lažje in bolj praktične kovane okrogle novce z božanstvi.

V slovenskem jeziku rabimo besedo denar, ki izvira iz rimskih časov. Rimljani so dolga stoletja imeli denarno enoto srebrnega denarja, imenovanega „DENARIUS“. Po naselitvi v naše kraje v VI. in VII. st., so naši predniki sprejeli od Rimljanov tudi besedo denar (denarius) in ta nam je ostala do današnjih dni.

Posebne oblike denarja so kovali po raznih deželah v Aziji. Kot primer: v Vietnamu srebrne štirioglate palice z napisi na vseh šestih straneh, na Kitajskem z okroglo ali s štirioglato luknjico na sredini, na Japonskem in v Koreji prav tako z okroglo luknjico na sredini, v Jemenu novce petero- in šesterokotne oblike. V Turčiji, Izraelu in Libiji vidimo novce z zunanjim robom vogalne oblike in tudi v Evropi dobimo primere, kot v Veliki Britaniji, dvanajstvogalne penije, z okroglo luknjico v sredini pa v Belgiji, na Danskem, v Franciji in drugod.

Predvojna Kraljevina Jugoslavija pa za temi posebnimi oblikami novcev ni hotela zaostajati, in tako

je 1938. leta kovala 25-parski kovanec z luknjico na sredini. Ta kovanec je prišel tudi v naš ljudski rek, da še danes slišimo: "Ne zaslužiš niti prebite pare", ali pa: "Nimaš v žepu niti prebite pare". V zadnjem času izdelujejo novce povečini okrogle oblike zaradi manjše obrabe kovine; so dokaj praktični za štetje in shranjevanje v denarnico. Prav tako v novejšem času tiskajo za večje vrednosti papirnate bankovce (banknote), drobiž pa so kovanci iz raznovrstnih manjvrednih kovin. Pri tem so izjeme spominski novci, ki so običajno tudi iz plemenitih kovin.

Vsestranski razvoj gospodarstva je v prometu uporabljal čedalje večje količine denarja, tako je v zadnjih stoletjih prišlo do tiskanja papirnatega denarja ali bankovcev. Prvi so bili Švedi. Danes si ne moremo več zamišljati poslovanja brez bankovcev, vrednostnih papirjev in bančništva.

Prvi denar na našem ozemlju je poznalo že avtohtono prebivalstvo: Iliri in pozneje Kelti. Ko so Rimljani zasedli naše kraje, je prišel v obtok njihov denar. Vsak rimski vladar, ki je zasedel prestol, je kaj hitro poskrbel, da je prišel v obtok njegov denar in da je bil na averzu njegov lik. Te rimske novce je bilo najti sem in tja po naših krajih in ni še dolgo tega, ko so jih našli v središču Ajdovščine. Tudi v Vipavi, na prostoru, kjer danes stoji zdravstveni dom, so pri kopanju temeljev našli večje število starih rimskih novcev - pravi zaklad. Podrobnosti o tej najdbi mi niso znane. Pozneje so bili pri nas v obtoku srednjeveški novci, ki so jih kovale razne kovnice. Tu je krožil več stoletij avstrijski denar, nekaj let pa celo Napoleonov, ki je bil kovan v Italiji.

Posebej zanimiv je denar goriške grofije, goriški sold, ki je bil kovan za Goriško in Gradiško od 18. do 19. stoletja, kamor je tedaj spadala tudi naša vipavska stran. To ime denarja sold (soud) se je marsikje pri nas ohranilo do danes. Imate soude (imate denar), nimaš soudov (nimaš denarja) in podobno. Ti kovanci so bili vredni 1/2, 1, 2 in 5 soldov.

Med zasedbo Italije po 1. svetovni vojni so bile pri nas v obtoku lire in centesimi. V drugi vojni so partizani izdali bankovce, slovenski denar, kar je bil edinstven primer v okupirani (nemški) Evropi. Druga stran, pod pokroviteljstvom Nemcev, pa je izdala v takoiimenovani Ljubljanski pokrajini denar, bankovce za 1/2, 1, 2, 5, 10, 50, 100, 500 in 1000 lir. Na eni strani je bil napis v slovenskem jeziku, na drugi pa v nemščini.

Po drugi svetovni vojni smo imeli jugolire, ki so bile v obtoku do priključitve k Jugoslaviji. Za tem smo dobili dinarje in pare, ki so krožili pri nas vse do osamosvojitve. Končno smo dobili 1992. leta naš prvi slovenski denar - tolar in stotine.

Prvi, in do takrat edini slovenski denar, srebrni kovanec za 500 din, je bil izdan 1985. leta v Jugoslaviji, v jubilejni seriji Planica z napisom samo v slovenskem jeziku.

Po osamosvojitvi Slovenije smo dobili svoj redni, lastni denar. Na kovancih je v prvi izdaji 1992. leta upodobljena favna, od človeške ribice za deset stotinov, sove za dvajset, naše čebele kranjske sivke za 50 stotinov, ribe za en tolar, lastovice za dva in kozoroga za pet tolarjev. Na bankovcih so upodobljeni naši veliki možje in žena, slikarka-umetnica, na bankovcu za pet tisoč tolarjev. Poleg redne izdaje kovancev je pri nas izšla že tudi cela vrsta jubilejnih kovancev.

Franc Cerovšek

Pleve in drobtine

"Hoditi po travi se spodobi kravi" je pisalo v nekem parku. A kljub temu moramo prav vsi hoditi po travi, če hočemo priti do banke mimo združnega doma; stezica je namreč ob dežju blatna in polna luž. Ali se res ne bi dalo nasuti nanjo malo "krčevine", da ne bi bili pešci, ki hodimo po njej, blatni in mokri?

Če bi glasovali za najlepše urejeno banko v Sloveniji, bi jaz glasovala za vipavsko! Lepo razporejene in oskrbovane lončnice zadržujejo "firbce" bolj kot "črta diskretnosti", in ob pogledu nanje pozabimo na žalostno stanje lastnih financ... in na bančni rop, ki je hudo razburil vipavsko javnost, a rastlin na banki ni uničil...

"Plavi angeli" so, na žalost, zaman obiskali vse vipavske "angelčke" in pregledali vse bele avtomobile. Zaenkrat o tem nič novega.

V tisku so zopet oživel idejo o ureditvi Lanthierijevega dvorca. Ne vem, ali bo vse skupaj "klapalo" pri toliko praznih lokalih in dveh pravzaprav praznih dvoranah v Vipavi. Moje skromno mnenje je, da potrebuje Vipava tudi nekaj prenočišč. Za začetek jih uredimo malo manj, in pustimo možnost, da se širijo. Saj ni treba, da bi bila visoke A kategorije, glavno je, da je soba urejena, ima kopalnico in sanitarije. Tako turisti ne bodo drveli dalje.

V stari šoli so odprli Poslovodsko šolo. Kakšne "posle" bo vodila ona in njeni učenci, zaenkrat ne vemo. Da pa so vsa parkirišča okrog šole ob dnevih pouka zasedena (podobno kot ona okoli cerkve ob nedeljah) vemo okrog stanujoči, ki jih potrebujemo. Seveda imamo ob stari šoli tudi nek skrivnostni avto, ki se je lepega dne, v precej klavernem stanju znašel tam. Nihče noče biti njegov lastnik, a zavzema parkirni prostor, ki bi za kak dan prišel čisto prav tudi kakšnemu kmetijskemu stroju, ki ga pripeljejo k Nacetu v popravilo. Pa še en skrivnosten kup smeti je tam; od kod je prišel, se ne ve. Dobro, da so "mulci" odnesli vsaj polomljeno mizo za namizni tenis.

Kulturni praznik je minil kulturno - z lepo proslavo, z zanimivo igro. Zeblo nas je sicer malo manj, kot lansko leto, a to le po zaslugi vremenskih razmer.

Kakšne umetnike imamo med nami, pa smo se lahko prepričali! Vendar ni umetnika ne med šolarji ne med učitelji, ki bi prebarval črke na spomeniku Draga Bajca pred novo šolo. Barva je zbledela in nos moraš prisloniti prav k njim, da izveš, komu je spomenik postavljen!

Nada Kostanjevic

VREMENSKO POROČILO

	VIPAVA	NANOS
DECEMBER	165,5 l/m ² dežja, 13 deževnih dni, 3 dni sneg, 6x slana, 2x rosa, 3 dni močna burja Zaradi burje snežne odeje ni bilo.	199,6 l/m ² dežja, 40 cm snega, led, močna burja min. temp. -13°C, maks. 8°C
JANUAR	178,4 l/m ² dežja, 2 dni sneg, 3 dni snežna odeja, 12 deževnih dni, 2 dni ivje, hiše oblečene v žled 1. in 2. januarja, 7x slana, 1x rosa, 2x megla, 1 nevihta	128,7 l/m ² dežja, 15 cm snega, min. temp. -7°C, maks. 12°C
FEBRUAR	36,8 l/m ² dežja, 11x slana, 3x megla, 7 deževnih dni, 2 nevihti	42 l/m ² dežja, 8 dni megle, večkrat slana min. temp. -9°C, maks. 11°C
MAREC 1. do 10.	nič padavin, 2x rosa in slana, 1x slana	enkrat slana min. temp. -2°C, maks. 15,5°C

Nada Kostanjevic in Ivica Jež

PRISPEVKI ZA VIPAVSKI GLAS OD 15.12.1996 DO 15.3.1997:

Jože in Marija Virant	Vojkova 3	3.000 SIT
NN HKS		1.000 SIT
Julka Durn	Francija	200 FF = 5.262 SIT
N. N.	Slap	1.500 SIT
Martin Silvester	Ljubljana	1.000 SIT
Darko Krapež	Ozeljan	1.000 SIT
Danica Rehar	Gregorčičeva 2	1.000 SIT
Marija Bratina	Ljubljana	2.000 SIT
Jožica Žagar	Na Hribu 1	2.000 SIT
Sonja Marc	Ob Beli 3	1.000 SIT
Jelka Germek	ZDA	10 \$ = 1.500 SIT
Anka Pregelj	Pod Gradom 3	1.000 SIT
Pavel Rodman	Branica	2.000 SIT
Edka Fabjan	Laurinova 1	1.500 SIT
Dora Bratuš	Vojkova 34	1.000 SIT
Silvo Premrl	Glavni trg 9	3.000 SIT
Fabjan - Bizjak	Pod gradom 11	2.000 SIT
Cvetka Brajovič	Ljubljana	1.500 SIT
Skupaj:		<hr/> 32.262,00 SIT

Vsem se najlepše zahvaljujemo!

Svoje prispevke lahko nakažete tudi na žiro račun *KS Vipava 52010-645-50977* s pripisom **ZA VIPAVSKI GLAS**

VIPAVSKI GLAS - glasilo KRAJEVNE SKUPNOSTI VIPAVA
MAREC 1997
620 izvodov

Uredniški odbor:

Gizela Furlan - urednica, Magda Rodman, Vera Poniž, Nada Kostanjevic, Cijan Štoka, Peter Vrčon, Franc Cerovšek, Marta Rodman, Mirjam Graovac, Petra Bajec, Leon Kodre in Breda Butinar - lektorica.

Sodelovali so še: Otmar Črnilogar, Vera Poniž, Božidar Premrl, Alojz Vitežnik, Jurij Rosa, Ante Bačić Fratrić, Zdenka Žigon Lulik, Vinko Premrl, Marjan Rodman, Klavdij Koloini, Bojana Pižent Kompara

Naslovna stran: Branko Tomažič

Tisk: Papirna galanterija SEDMAK, Ajdovščina

Po mnenju Urada za informiranje št. 4/3-12-669/94-23/154 z dne 23.5.1994 spada publikacija VG med proizvode informativnega značaja iz 13. točke tar. št. 3, po kateri se plačuje davek od prometa proizvodov po stopnji 5%. (Ur.l. RS št. 4/92)

V S E B I N A:

Ob slovenskem kulturnem prazniku	stran	1
<i>Iz naše preteklosti</i>		
Vipavski grof Tadeus Lanthieri na Slapu	stran	5
Bolnica v Vipavi	stran	7
Vipava in Vipavci v ogledalu Bleiweisovih Novic	stran	11
Vipavski portali	stran	13
<i>Predstavljamo vam</i>		
Viktorija Jamšek - vipavska babica	stran	21
<i>Iz naše KS</i>	stran	23
<i>Iz naše občine</i>		
Neznane in zamolčane žrtve vojnega in povojnega nasilja	stran	26
<i>Iz CUIO</i>	stran	27
<i>Kulturna dejavnost</i>		
Kultura na škofijski gimnaziji	stran	28
Koncert Komornega zbora Kras na rob	stran	29
Numizmatično - filatelistična razstava	stran	30
Delo Lavričeve knjižnice v letu 1996	stran	31
<i>Za dom in družino</i>		
Običaji, starine so ščit domovine	stran	33
Domači izrazi za vremenske napovedi Vipavske doline	stran	37
Burja	stran	37
<i>Odmevi</i>		
Popravek	stran	39
Pleve in drobtine	stran	41
Vremensko poročilo	stran	42

